МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ

Кваліфікаційна робота
бакалавра

СОЦІАЛЬНЕ СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Виконав: студент, IV курсу, групи
6.0542-смк
спеціальності 054 «Соціологія»
освітньої програми «Соціологія
медіації та кримінології»
О. А. Агарков

Керівник: д.філос.н , професор кафедри
соціології
В. О. Скворець

Рецензент: к.філософ.н, доцент
кафедри соціології
Т. Ф. Бірюкова

Запоріжжя – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Соціології та управління
Кафедра Соціології
Рівень вищої освіти Бакалавр
Спеціальність С5 «Соціологія»
Освітня програма «Соціологія медіації і кримінології»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
В.О. Скворець _____
15 грудня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Агаркову Олександру Андрійовичу

1. Тема роботи (проекту) Соціальне ставлення молоді до корупції в Україні
Керівник роботи Скворець В. О. д.філос.н, професор кафедри соціології.
Затверджені наказом ЗНУ від 12 грудня 2025 року № 1796-с
2. Строк подання студентом роботи 10 червня 2026 р.
3. Вихідні дані до роботи: 1. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність : аналітичний звіт / Національне агентство з питань запобігання корупції. Київ, 2024. 132 с. 2. Гжибовська Т. В. До питання про соціальне сприйняття корупції в Україні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2021. Вип. 2. С. 44–51. 3. Вплив війни на молодь в Україні : аналітичний звіт / Міністерство молоді та спорту України, Програма розвитку ООН в Україні. Київ, 2024. 116 с.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1.Здійснити понятійно-категоріальний аналіз основних понять дослідження: «корупція», «молодь», «соціальне ставлення». 2.Проаналізувати стан розробленості проблеми корупції та соціального ставлення до неї в науковій літературі. 3.Визначити методологічні підходи та методи соціологічного дослідження ставлення до корупції як соціального явища. 4.Охарактеризувати сутнісні параметри молоді як специфічної соціально-демографічної групи та суб'єкта суспільних змін в умовах воєнних викликів. 5.Виявити та проаналізувати соціальні чинники, що впливають на формування соціального ставлення молоді до корупції. 6.Дослідити соціальні наслідки ставлення молоді до корупції для розвитку українського суспільства. 7.Здійснити вторинний аналіз макросоціологічних показників та готових соціологічних звітів щодо сприйняття, розуміння та поширеності корупції в Україні. 8.Провести кількісне соціологічне дослідження специфіки та особливостей соціального ставлення до корупції на локальному рівні (серед молоді м. Запоріжжя). 9.Розробити практичні рекомендації щодо формування антикорупційного ставлення та підвищення антикорупційної свідомості молоді в умовах повномасштабного збройного конфлікту.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) _____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Скворець В.О., професор кафедри соціології	04.01.26	04.01.26
Розділ 2	Скворець В.О., професор кафедри соціології	12.02.26	12.02.26
Розділ 3	Скворець В.О., професор кафедри соціології	04.04.26	04.04.26

7. Дата видачі завдання 15 грудня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та формулювання теми роботи	Грудень 2025	*виконано*
2.	Опрацювання наукових джерел	Грудень 2025	*виконано*
3.	Робота над вступом	Січень 2026	*виконано*
4.	Робота над першим розділом	Січень 2026	*виконано*
5.	Робота над другим розділом	Лютий 2026	*виконано*
6.	Проведення соціологічного дослідження	Березень 2026	*виконано*
7.	Робота над третім розділом	Квітень 2026	*виконано*
8.	Робота над висновками	Травень 2026	*виконано*

Студента _____ О.А. Агарков

Керівник роботи (проекту) _____ В.О. Скворець

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Т.О. Ратушна

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: складається з 64 сторінок, 56 позицій у списку літератури, 2 додатків.

КОРУПЦІЯ, МОЛОДЬ, СОЦІАЛЬНЕ СТАВЛЕННЯ

Мета дослідження: виявлення особливостей соціального ставлення запорізької молоді до корупції, аналіз сприйняття корупційних практик, оцінки їх впливу на життєві стратегії молоді та визначення ролі корупції у формуванні рішень щодо самореалізації та пов'язаності майбутнього з Україною.

Об'єкт дослідження: корупція як соціальне явище в сучасному українському суспільстві.

Предмет дослідження: соціальне ставлення запорізької молоді до корупції в умовах повномасштабного збройного конфлікту.

Методи дослідження: аналіз нормативної бази, вторинний аналіз соціологічних звітів, анкетне опитування, метод теоретичного узагальнення, системний підхід.

Гіпотеза дослідження: молодь може негативно ставитися до корупції в органах влади, але водночас виправдовувати дрібне хабарництво у навчанні чи побуті, вважаючи це нормою; при цьому особистий досвід зіткнення з корупцією формує стійку звичку використовувати неформальні зв'язки у майбутньому.

Висновки: 1. Обґрунтовано теоретичні підходи до аналізу корупції та специфіку формування соціальних установок молоді в умовах воєнного стану.

2. Виявлено "соціальну амбівалентність": декларативне засудження системної корупції у владі співіснує з толерантністю до побутового хабарництва.

3. Визначено наслідки толерування корупції молоддю, зокрема руйнування меритократії, знецінення освіти та посилення міграційних настроїв.

4. Розроблено програму емпіричного соціологічного дослідження (онлайн-анкетування) для оцінки когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів ставлення запорізької молоді до корупції.

SUMMARY

Diploma thesis consists of 64 pages, 56 literature sources, 2 annexes.

CORRUPTION, YOUTH, SOCIAL ATTITUDE

Research purpose is to identify the features of the social attitude of Zaporizhzhia youth towards corruption, analyze the perception of corruption practices, assess their impact on youth life strategies, and determine the role of corruption in shaping decisions regarding self-realization and the connection of the future with Ukraine.

Research object is corruption as a social phenomenon in modern Ukrainian society.

Research subject is the social attitude of Zaporizhzhia youth towards corruption in the context of a full-scale armed conflict.

Research methods are analysis of the regulatory framework, secondary analysis of sociological reports, questionnaire survey, method of theoretical generalization, systemic approach.

Research hypothesis is that youth may have a negative attitude towards corruption in government bodies, but at the same time justify petty bribery in education or everyday life, considering it a norm; moreover, personal experience with corruption forms a persistent habit of using informal connections in the future.

Conclusions: 1. Theoretical approaches to corruption analysis and the specifics of shaping youth's social attitudes under martial law are substantiated.

2.The "social ambivalence" of youth is revealed: declarative condemnation of systemic corruption in government coexists with tolerance for everyday bribery.

3.The consequences of youth tolerating corruption are identified, including the erosion of meritocracy, devaluation of education, and increased migration intentions.

4. An empirical sociological research program (online survey) was developed to assess the cognitive, emotional, and behavioral components of Zaporizhzhia youth's attitude toward corruption.

ЗМІСТ

ВСТУП 6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ ДО КОРУПЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА 9
1.1.Уточнення змісту основних понять: «корупція» «молодь» «соціальне ставлення» 9
1.2.Стан наукової розробки проблеми корупції та соціального ставлення до неї ……...14
1.3. Підходи та методи соціологічного дослідження ставлення до корупції..... 18
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО КОРУПЦІЇ..... 21
2.1.Молодь як соціальна група та суб’єкт суспільних змін..... 21
2.2.Фактори формування соціального ставлення молоді до корупції 27
2.3.Соціальні наслідки ставлення молоді до корупції для розвитку українського суспільства 32
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ..... 40
3.1.Програма емпіричного дослідження соціального ставлення молоді до корупції в Україні...……..40
3.2.Аналіз результатів соціологічного опитування про соціальне ставлення молоді до корупції в Україні 44
3.3.Практичні рекомендації щодо формування антикорупційного ставлення молоді до корупції в Україні 49
ВИСНОВКИ..... 54
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ..... 58
ДОДАТКИ..... 65

ВСТУП

Актуальність. Виявляється у тому, що корупція є важливою проблемою сьогоденної України в контексті повномасштабного збройного конфлікту. Наслідки цієї проблеми досить широкі для того, щоб ми над ними рефлексувати, та намагались знайти можливості та рішення для подання цих наслідків. Наслідками можуть виступати нерівність між населенням країни, недоступність якісної освіти, обмежений доступ населення до медицини, а також явище відоме як «відтік мізків» , що являє собою одну з складових частин інтелектуальна міграція населення [1].

У контексті так званого «відтоку« мізків досить важливим фактором, щоб про нього говорити, є корупція, оскільки це те, що може безпосередньо впливати на вирішення виїзду та не поверненні з–за кордону молоді України. Оскільки, на нашу думку, корупція безпосередньо впливає на багаточисельні фактори життя в країні, які є важливими для молоді, а саме заробітня спроможність людини, доступ до житлової площі, наявність соціальних ліфтів для самореалізації. На нашу думку корупційні практики значно звужують можливості для чесної конкуренції, формують відчуття нерівності та несправедливості.

Також, важливим є те, що корупція стимулює деградацію інституцій державного впливу на протидію корупції, що на нашу думку, безпосередньо впливає на здатність корупції масштабуватись та руйнувати основні функції, які виконує держава а саме: економічну, правозахисну, соціальну, фіскальну, правоохоронну, культурну та інформаційні функції [2].

Таким чином, ми можемо говорите про те, що дослідження соціального ставлення запорозької молоді до корупції набуває особливої актуальності в сучасних умовах життя українського суспільства. Молодь, будучи соціально активною групою та потенційним носієм суспільних змін, гостро реагує на прояви корупції, які безпосередньо впливають на її життєві стратегії, рішення щодо самореалізації та пов’язаність майбутнього з Україною. Важливим на даний період часу є усвідомлення механізмів впливу корупції на молодіжне

середовище як необхідної передумови для формування ефективної антикорупційної політики та збереження інтелектуального й соціального потенціалу України.

Проблемна ситуація. Полягає у в наявності суперечності між об'єктивною суспільною потребою у подоланні корупції як чинника соціальної нерівності, інституційної деградації та втрати інтелектуального потенціалу держави. Також, важливо відзначити недостатній рівень теоретичного та практичного знання про соціальне ставлення молоді до корупції в умовах повномасштабного збройного конфлікту. На нашу думку, за відсутності чіткого розуміння того, як молодь сприймає корупційні практики, оцінює їх вплив на власні життєві перспективи та формує поведінкові стратегії, ускладняється розробка ефективних антикорупційних заходів, орієнтованих на збереження соціального й інтелектуального потенціалу регіону та країни загалом.

Об'єкт дослідження – корупція як соціальне явище в сучасному українському суспільстві.

Предмет дослідження – соціальне ставлення запорозької молоді до корупції в умовах повномасштабного збройного конфлікту.

Метою дослідження є виявлення особливостей соціального ставлення запорізької молоді до корупції, аналіз сприйняття корупційних практик, оцінки їх впливу на життєві стратегії молоді та визначення ролі корупції у формуванні рішень щодо самореалізації та пов'язаності майбутнього з Україною.

Завдання дослідження:

– уточнити зміст основних понять дослідження, зокрема «корупція», «соціальне ставлення», «молодь»;

– проаналізувати стан наукової розробки проблеми соціального ставлення молоді до корупції в Україні;

охарактеризувати теоретико–методологічні підходи до вивчення корупції як соціального явища;

– дослідити молодь як соціальну групу та суб'єкт суспільних змін;

– з’ясувати фактори формування соціального ставлення молоді до корупції;

– визначити соціальні наслідки ставлення молоді до корупції для розвитку українського суспільства;

– розробити програму емпіричного дослідження соціального ставлення молоді до корупції в Україні;

– здійснити аналіз результатів соціологічного опитування про соціальне ставлення молоді до корупції в Україні;

– розробити практичні рекомендації щодо формування антикорупційного ставлення молоді до корупції в Україні.

Методи наукового дослідження:

– аналіз нормативної бази, вивчення законів України про запобігання корупції та молодіжну політику.

– вторинний аналіз, опрацювання готових соціологічних звітів та статистики щодо настроїв молоді в Україні.

– анкетне опитування, збір первинної інформації серед молоді Запоріжжя для визначення їхньої позиції.

– метод теоретичного узагальнення, формулювання висновків та практичних порад на основі зібраних даних.

– системний підхід, вивчення корупції як явища, що впливає на всі сфери життя молоді одночасно.

Теоретичні гіпотези дослідження:

Гіпотеза 1 – молодь може негативно ставитися до корупції в органах влади, але водночас виправдовувати дрібне хабарництво у навчанні чи побуті, вважаючи це нормою або необхідністю.

Гіпотеза 2 – особистий досвід зіткнення з корупцією в університеті або під час отримання послуг формує у молодих людей звичку використовувати неформальні зв’язки та гроші у майбутньому.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, додатків

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ ДО КОРУПЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА

1.1. Уточнення змісту основних понять: «корупція» «молодь» «соціальне ставлення»

Ми вважаємо що зміст основних понять основних понять необхідний для розуміння контексту, оскільки такі категорії, як «корупція», «молодь» та «соціальне ставлення», мають безліч трактувань у різних науках. Теоретична фіксація цих термінів у даному розділі допоможе створити надійний фундамент для нашого дослідження, забезпечуючи логічність викладу та правильну інтерпретацію отриманих результатів.

В українсько–латинському словнику Л. Скорининої та О. Скорининої латинської мови термін «корупція» походить від «corrumpere», що означає «псувати», «підкупляти», «знищувати» і має коріння в латинському corruptio(n–) [3].

Також, в Оксфордському словнику англійської мови термін «корупція» перекладається як «corruption», що трактується як нечесна або шахрайська поведінка осіб при владі, зазвичай пов’язана з хабарництвом. Крім того, слово «корупція» може означати моральне розбещення [4].

У Кембриджському словнику англійської мови термін «корупція» перекладається як «corruption», і визначається як незаконна, погана або нечесна поведінка, особливо з боку людей, які займають владні посади[5].

В українському словнику мовної практики 1970 року за редакцією І. Білодіда та П. Горецького слово "корупція" визначено як підкупність та продажність урядовців і громадських діячів, що характерно для капіталістичних країн [6].

Спираючись на наведені вище визначення, можемо дійти таких висновків: термін «корупція» має глибоке історичне коріння, що походить від латинського corrumpere, що означає «псувати», «знищувати», «підкупляти».

На нашу думку, це може свідчить про первісно негативне значення цього явища, пов’язане з руйнуванням моральних і суспільних норм.

У сучасному розумінні, згідно з Оксфордським та Кембриджським словниками, корупція визначається як нечесна, шахрайська або незаконна поведінка, характерна насамперед для осіб при владі. Варто відзначити, що особливу увагу в цих визначеннях приділено хабарництву як одній із ключових форм прояву корупції.

Також термін набуває морального значення, позначаючи внутрішнє розтління, моральне падіння. Це робить поняття ширшим – воно охоплює не лише політичну чи економічну сферу, але й етичну.

У радянській мовній традиції, зокрема в «Словнику української мови» 1970 року, корупція ототожнюється з підкупністю і продажністю чиновників та громадських діячів, що підкреслює її зв’язок із владою й засуджується як риса, за твердженням авторів, нібито притаманна капіталістичному устрою [6]. Хоча, на нашу думку, корупція може бути притаманна не тільки капіталістичному устрою, оскільки вона є значно глибшим явищем, яке може виникати в будь–якій політичній та економічній системі. Її причини можуть критися не тільки в особливостях економічного ладу, а й у людському факторі, тобто, жадібності, бажанні отримати перевагу, уникнути відповідальності або впливати на прийняття рішень у власних інтересах.

У юридичному просторі України визначення корупції закріплене у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [21], де вона трактується як зловживання службовими повноваженнями задля отримання неправомірної вигоди. Водночас Кримінальний кодекс України конкретизує це явище через перелік корупційних кримінальних правопорушень (примітка до ст. 45 ККУ), що дозволяє чітко кваліфікувати дії суб'єктів як злочинні.

Загалом, в усіх джерелах корупція розглядається як негативне явище, що підриває справедливість, довіру до влади і моральний стан суспільства.

В українсько–латинському словнику Л. Скорининої та О. Скорининої слово «молодь» бере свій початок від «adulescentia» що має трактування як молодість, юність, юнацтво, молодь [3].

В свою чергу у Оксфордському словнику англійської мови слово «молодь» тотожне до прикметника «young» [4]. На нашу думку, у порівнянні з українсько–латинською етимологією, де акцент через adulescentia зміщується на перехідний період дорослішання (що близько до поняття «підлітковість», «юнацтво»), сучасне англомовне «young» має ширше семантичне поле. Воно охоплює як сам абстрактний період молодості, так і конкретну суспільну групу, що знаходиться в цьому стані.

В тлумачному словнику української мови «молодь» автором визначається як «молодість, – дості, ж. період життя від підліткового до зрілого віку; чиї–небудь молоді роки» [7]. Це визначення підкреслює декілька ключових особливостей цього визначення: 1) віковий період (від підліткового до зрілого віку) та 2) приналежність конкретній особі (чиї–небудь молоді роки). Таким чином, ми можемо казати про те, що акцент робиться на індивідуальному життєвому етапі, а не на соціальній групі.

На основі аналізу джерел можна дійти висновку, що, хоча поняття «молодь» в українській та англійській мовах має спільну основу – вік і ранній етап життя, їхні семантичні акценти розходяться. Українська лексикографічна традиція (словники Скорининої та тлумачний) визначає «молодь» насамперед як індивідуальний період життя та дорослішання (adulescentia), тоді як англійська (OED) через прикметник young одночасно охоплює як абстрактну якість (молодість), так і конкретну соціальну групу. Таким чином, українське трактування робить акцент на життєвому циклі окремої людини, тоді як англомовне – ширше, включаючи колективний вимір.

Переходячи до різних видів тлумачення словосполучення «соціальне ставлення» варто зазначити, що в класичній праці 1935 року Гордон Олпорт закріпив за цим поняттям статус фундаментального для всієї дисципліни, визначивши атитюд як «a mental and neural state of readiness, organized through

experience, exerting a directive and dynamic influence upon the individual's response to all objects and situations with which it is related» [8] ; це визначення Олпорт супроводив програмною тезою про те, що поняття ставлення є «the most distinctive and indispensable concept in contemporary American social psychology»[9].

Ще раніше, 1931 року, Л. Л. Терстоун запропонував максимально стисле трактування атитюду, розглядаючи його виключно через призму емоційного складника [10]. Згодом, у 1948 році, Креч і Кратчфілд значно розширили це розуміння, представивши атитюд як складну та стійку систему, що об'єднує в собі не лише почуття, а й мотивацію, особливості сприйняття та мислення людини. [8]. Нарешті, у 1954 році Г. Олпорт доповнив ці ідеї, закцентувавши увагу на тому, що така готовність до дії є результатом досвіду. За Олпортом, саме ця набута схильність змушує людину думати, відчувати та поводитися щодо оточення певним, властивим лише їй чином [11].

У 1970 році Деріл Бем запропонував радикальне спрощення, зводячи складний конструкт до бінарної опозиції: «Attitudes are likes and dislikes» [8].

У 1975 році Фішбейн і Айзен розвинули поведінковий аспект, визначивши ставлення як «a learned disposition to respond in a consistently favourable or unfavourable manner with respect to a given object» [12] .

Нарешті, 1993 року Еглі та Чейкен запропонували синтетичне, найбільш цитоване в сучасній науці «парасолькове» визначення: «a psychological tendency that is expressed by evaluating a particular entity with some degree of favor or disfavor» [8] ; у своїй пізнішій статті 2007 року вони наголосили, що ця дефініція навмисно розмежовує латентну внутрішню схильність (inner tendency) та її зовнішні оцінні вияви (evaluative responses), чим знімається суперечка між трактуванням ставлення як стану готовності й трактуванням його як безпосередньої оцінки[13].

Отже, корупція постає як негативне суспільне явище з руйнівною етичною складовою, яке, попри різні мовні та ідеологічні інтерпретації, повсюдно трактується через семантику псування, підкупу, продажності та

морального розтління, що підриває довіру до влади, справедливість і суспільну мораль; при цьому корупція не обмежується ані хабарництвом як формою, ані капіталістичним устроєм як середовищем, оскільки її глибинні причини кореняться в універсальних людських вадах – жадібності, бажанні отримати несправедливу перевагу та уникнути відповідальності. Молодь – це специфічна вікова група, яка в українській лексикографічній традиції визначається передусім як індивідуальний життєвий етап (adulescentia – перехідний період від підлітковості до зрілості, «чиї–небудь молоді роки»), тоді як англомовна традиція додає до цього колективний вимір, розуміючи молодь одночасно як абстрактну якість молодості і як конкретну соціальну групу; для нашого дослідження важливо, що незалежно від акценту, молодь перебуває у фазі активного формування ціннісних орієнтацій, соціальних установок і моделей поведінки, що робить її ставлення до суспільних явищ, зокрема корупції, особливо чутливим до зовнішніх впливів і водночас відкритим до змін. Соціальне ставлення (attitude) – це набутий, відносно стійкий внутрішній механізм оцінки об’єктів, який еволюціонував у науковій думці від афективної реакції (Терстоун), через складну багатокомпонентну організацію когнітивних, емоційних і мотиваційних процесів (Креч і Кратчфілд) та динамічний стан готовності, спрямований досвідом (Олпорт), до розрізнення латентної психологічної тенденції та її зовнішнього оцінного вираження (Еглі та Чейкен); ключовою властивістю атитюду є його здатність спрямовувати поведінку індивіда щодо об’єкта, що робить його безпосереднім предиктором реальних дій. У сукупності ці три поняття утворюють концептуальну основу для дослідження ставлення молоді до корупції: корупція виступає об’єктом оцінювання, соціальне ставлення – внутрішнім механізмом цього оцінювання, а молодь – носієм такого ставлення, причому специфіка цієї вікової групи (незавершеність соціалізації, відкритість досвіду, чутливість до суспільних норм) зумовлює як потенційну толерантність до корупційних практик, так і можливість ефективного формування антикорупційних установок через цілеспрямований вплив.

1.2. Стан наукової розробки проблеми корупції та соціального ставлення до неї

Розглянемо стан розробленості проблеми корупції та соціального ставлення до неї в науковій літературі. Ми визначаємо корупцію як деструктивний чинник, що деформує інституційне середовище України – від державного управління до культури. У контексті соціогуманітарного дискурсу вагомим є внесок В. Орлова, який у своїй статті під назвою «The origins of corruption in Ukraine: socio–legal aspects» [14] характеризує явище як «складне соціально–правове явище з глибоким історичним корінням». Автор констатує значну невідповідність між правом та практикою і зазначає, що впровадження цих принципів часто підривається корупційною практикою, що свідчить про розбіжність між деклараціями та реальністю.

Досліджуючи соціальне ставлення, науковець описує парадокс, при якому навіть попри заяви про ненависть до хабарників громадяни продовжують демонструвати розуміння мотивів вимагачів. Це перетворює корупцію на модель виживання, де, на думку автора, чесний чиновник не підходить ні громадянам, ні системі, а неформальні зв’язки фактично витісняють легальне управління.

Особливу увагу приділено освітній сфері, яка має стати джерелом опори формування антикорупційної свідомості нації. На думку автора, наразі існує ризик відтворення еліт, оскільки студенти, що пройшли через корумповану систему, згодом використовуватимуть ці постулати корупції у своєму житті, відтворюючи тим самим нескінченне коло корупції.

Резюмуючи, В. Орлов наголошує, що в умовах сучасних викликів перемога України у війні безпосередньо залежатиме від того, чи буде подолана корупція у суспільстві. На нашу думку, такий підхід дозволяє розглядати корупцію як фундаментальний виклик національній безпеці та соціальному розвитку держави.

Хочемо також звернути увагу на доповідь Н. Сметаніної «Формування негативного ставлення до корупції як напрям сучасної антикорупційної політики

України»[15], в якій вона наголошує на тому, що для боротьби з таким явищем, як корупція, недостатньо використовувати лише каральні методи, оскільки це не може гарантувати ліквідації коріння проблеми, а саме – суспільної прийнятності хабарництва. На думку науковиці, пріоритетним є завдання формування негативного ставлення до корупції на рівні кожного індивіда, що може послугувати фундаментом неприйняття корупційних практик у побутовому житті.

У контексті нашої праці є важливою її теза про те, що ми повинні впроваджувати антикорупційну освіту на всіх етапах освітнього шляху молоді. На нашу думку, саме впровадження антикорупційної освіти на рівнях шкільної та дошкільної освіти має посприяти зміцненню глибинного і вкоріненого розуміння негативних наслідків корупції.

Важливий внесок у теоретичний аналіз ставлення до корупції зробила Т. Гжибовська у науковій статті «До питання про соціальне сприйняття корупції в Україні» [16]. Дослідниця пропонує розглядати корупцію через призму соціальних уявлень. На її думку, це явище є не просто порушенням правових норм, а специфічною ментальною моделлю, що виникає у процесі повсякденної життєдіяльності громадян. Авторка вважає, що корупція в Україні набула ознак суспільної норми, оскільки населення не бачить інших способів вирішення важливих та нагальних питань.

Т. Гжибовська також зазначає, якщо зловживання на державному рівні викликають однозначне обурення, то побутова корупція знаходить виправдання через складні життєві обставини чи неефективність державних інститутів. На нашу думку, такий підхід є важливим для розуміння внутрішніх мотивів толерування корупції в молодіжному середовищі, де участь у тіньовій діяльності часто виправдовується прагненням до виживання у системі, що склалася історично.

У межах міждисциплінарного вивчення корупції також важливою для розгляду є стаття А. Большакової та Н. Скрипнік «Соціальні аксіоми як чинник корупційної поведінки особистості» [17]. Авторки аналізують корупцію

через призму соціальних аксіом – універсальних переконань індивіда про світ та суспільство, які безпосередньо впливають на його поведінкові та життєві стратегії.

Важливе значення у роботі приділено аналізу аксіоми «соціального цинізму», яку дослідниці визначають як один із головних прогностичних чинників вразливості до корупції. На думку дослідниць, песимістичне сприйняття людської природи та тотальна недовіра до оточення спонукають особу розглядати хабарництво як логічну та прагматичну модель виживання у ворожому середовищі.

Авторки також зазначають амбівалентну роль аксіоми «винагорода за зусилля». На їхнє переконання, якщо орієнтованість на справедливість та наполегливу працю має стримувати корупційну й неетичну поведінку загалом, то в умовах системної несправедливості це ж переконання може трансформуватися у пошук корупційних шляхів задля досягнення, на думку людини, її заслуженої мети.

У контексті нашої роботи важливою є теза дослідниць про те, що корупція в інституційному середовищі, зокрема в освіті, сприяє формуванню цілих поколінь, які сприймають протиправні практики як безальтернативну норму. Дослідниці наголошують, що подолання цієї проблеми потребує не лише правових санкцій з боку держави, а й цілеспрямованих втручань для зміни базових когнітивних установок молоді та зміцнення антикорупційної свідомості.

Підсумовуючи стан наукової розробки проблеми корупції та соціального ставлення до неї, ми можемо говорити про те, що це складне явище потребує комплексного та міждисциплінарного підходу. Аналіз праць провідних науковців дозволяє нам виокремити декілька фундаментальних вимірів розуміння корупції в сучасному українському суспільстві.

Також ключовою характеристикою масової свідомості громадян виступає феномен «соціальної амбівалентності». Ми бачимо суперечність, за якої громадяни демонструють жорстке неприйняття зловживань на державному рівні та солідаризуються з європейськими нормами на теоретичному рівні, проте на

практичному рівні людської життєдіяльності продовжують толерувати побутове хабарництво. За даними комплексного опитування 2488 громадян України у межах звіту НАЗК «Корупція в Україні 2023», фіксується стійкий розрив між теоретичним неприйняттям корупції та практичною толерантністю до неї. Зокрема, попри те, що 92,1% населення визнають корупцію серйозною проблемою (другою після збройної агресії) [40, с. 18], лише 43,9% категорично відкидають корупційний шлях вирішення важливих життєвих справ [40, с. 122]. Ця подвійність яскраво проявляється у сфері державної та комунальної медицини, де 32,3% пацієнтів мали особистий корупційний досвід, а найпоширенішою практикою залишається неформальна «подяка» за лікування чи операцію [40, с. 64].

Щодо освітньої сфері, яка наразі відіграє амбівалентну роль. З одного боку, існує ризик відтворення корумпованої системи, що формує у студентів толерантність до тіньових схем як безальтернативної норми. З іншого боку, саме впровадження системної антикорупційної освіти на всіх етапах освітнього шляху молоді має стати фундаментом для подолання суспільної прийнятності хабарництва, що ми визначаємо як одну зі сходинок на шляху викорінення корупції.

Узагальнюючи вище перелічене, можемо дійти до висновків, що наведені теоретичні підходи доводять, що боротьба з корупцією виключно каральними методами є недостатньою, оскільки вона не ліквідує коріння проблеми. На нашу думку, ці наукові розвідки є важливим методологічним підґрунтям для нашої праці. Вони є вагомим теоретичним внеском у розуміння корупційних практик серед молоді та загалом ставлення саме цієї соціальної групи до корупції, оскільки ми переконані: саме молодь у найближчому майбутньому вирішуватиме долю всієї України в геополітичному просторі. Ми впевнені, що справжній перехід України до моделі правової держави неможливий без системної трансформації свідомості молоді. Ключовою тут є корекція базових поведінкових установок підростаючого покоління та виховання в нього стійкого імунітету до будь–яких проявів корупції.

1.3. Підходи та методи соціологічного дослідження ставлення до корупції

У даній кваліфікаційній роботі був застосований комплексний методологічний підхід, який поєднав у собі елементи соціологічного, психологічного та правового аналізу. Системний підхід виступив основним методологічним інструментом, що дозволив розглядати ставлення до корупції не як випадковий набір думок, а як складний соціально–психологічний феномен, детермінований структурою суспільства та особливостями соціалізації молоді. Міждисциплінарний характер дослідження дозволив інтегрувати підходи з різних наукових галузей – від соціології молоді до кримінології, що особливо важливо для розуміння природи антикорупційної свідомості. Це дало можливість не лише описати зовнішні прояви ставлення до корупції, але й виявити глибинні чинники, такі як «соціальний цинізм» та ціннісні орієнтації, що визначають готовність молодих людей до участі у корупційних практиках.

Теоретична частина роботи ґрунтувалася на ретельному аналізі наукових концепцій та нормативно–правової бази, зокрема Законів України «Про запобігання корупції» [37] та «Про основні засади молодіжної політики» [38]. Було проведено критичний огляд класичних теорій атитюдів (соціальних ставлень) та сучасних концепцій корупційної поведінки, зокрема праць вітчизняних дослідників А. Большакової та Н. Скрипнік щодо впливу соціальних аксіом на життєдіяльність особистості. Особливу увагу приділено аналізу праць, що спеціалізуються на вивченні українського контексту корупції в умовах соціальної трансформації та воєнного стану. Теоретичний аналіз охопив широкий спектр джерел – від фундаментальних соціологічних праць до актуальних публікацій у фахових виданнях, що забезпечило глибоке розуміння предмета дослідження та дозволило уточнити понятійно–категоріальний апарат роботи.

Емпірична складова дослідження базувалася на поєднанні аналізу вторинних даних та проведення власного соціологічного розвідування. Було

здійснено вторинний аналіз статистичних даних та звітів міжнародних організацій та державних органів, що дозволило простежити загальнонаціональні тенденції сприйняття корупції. Ключовим методом збору первинної інформації стало анкетне опитування, проведене серед запорізької молоді. Застосування методу анкетування дало змогу зафіксувати суб'єктивні оцінки респондентів, їхній рівень толерантності до побутової корупції та готовність до активної протидії корупційним проявам. Використання стандартизованого інструментарію забезпечило можливість квантифікації отриманих даних та виявлення статистично значущих зв'язків між соціально–демографічними характеристиками молоді та їхнім ставленням до корупції.

Порівняльний метод дослідження дав змогу проаналізувати особливості ставлення до корупції різних груп молоді залежно від їхнього соціального статусу та досвіду взаємодії з державними інституціями. Були детально вивчені відмінності у сприйнятті корупції як загальнодержавної проблеми та як повсякденної практики в освітній чи медичній сферах. Це дозволило не лише виявити універсальні чинники формування антикорупційних установок, але й визначити специфічні регіональні особливості, характерні для молоді прифронтового регіону. Системний аналіз отриманих даних дав змогу виявити складні причинно–наслідкові зв'язки між рівнем правової грамотності молоді та її схильністю до виправдання корупційних дій «соціальною доцільністю».

На нашу думку, застосована методологія дослідження забезпечила совісність та валідність отриманих результатів. Поєднання кабінетного аналізу теоретичних концепцій із живим емпіричним матеріалом, отриманим через анкетне опитування, дозволило не лише описати існуючий стан речей, але й виявити приховані механізми відтворення корупційної культури в молодіжному середовищі. Комплексний підхід, що поєднує якісний аналіз літератури та кількісну обробку результатів опитування, дав змогу отримати цілісне бачення проблеми. Важливим досягненням методології є встановлення зв'язків між теоретичними конструктами «соціального ставлення» та практичними інтенціями молоді в сучасних українських реаліях.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО КОРУПЦІЇ

2.1. Молодь як соціальна група та суб'єкт суспільних змін

Молодь являє собою специфічну соціально–демографічну групу, яка перебуває у процесі набуття й освоєння соціальних ролей та формування суб'єктності. На нашу думку, розгляд молоді лише через призму соціально–демографічних показників є неповним, оскільки її також по праву можна аналізувати як соціокультурне утворення. Ця група характеризується особливим статусом у суспільстві, специфічними цінностями та власною роллю в сучасній Україні. Особливо це помітно зараз, в епоху глобальних трансформацій та воєнних викликів, коли молодь перестає бути лише об'єктом соціального впливу з боку інших груп, перетворюючись на провідного суб'єкта стратегічних змін.

Згідно із законодавством України, зокрема Законом «Про основні засади молодіжної політики», до молоді належать особи віком від 14 до 35 років [18]. Таке розширення вікових меж, на нашу думку, відображає загальносвітову тенденцію до подовження періоду навчання, пізнішого вступу в шлюб та відтермінування кар'єрної стабільності. Однак формальне визначення не розкриває реального становища цієї групи, яке в умовах війни зазнало критичних трансформацій.

Соціально–економічне становище молоді характеризується глибокими суперечностями між високим рівнем громадянської активності та хронічним браком ресурсів для забезпечення базових потреб. Згідно з дослідженням reSCORE 2024 року, українська молодь демонструє високий рівень стійкості та національної ідентичності, водночас долаючи унікальні виклики, зумовлені воєнним станом [41].

Серед працюючої молоді поширеним є феномен «працюючих бідних» – ситуація, коли офіційний дохід не дозволяє забезпечити гідний рівень життя. Молоді люди часто змушені погоджуватися на роботу з низькою заробітною

платою, без офіційного оформлення або з частковою зайнятістю, що позбавляє їх соціальних гарантій та створює відчуття незахищеності. Як зазначає Д. О. Козлов, тіньова зайнятість не лише позбавляє молоду людину соціальних гарантій (пенсійних нарахувань, лікарняних, страхового стажу), але й формує толерантне ставлення до порушення закону, деформуючи свідомість молодих працівників [42]. В умовах, коли чесною працею неможливо забезпечити собі гідне життя, корупція починає сприйматися як інструмент виживання, а не як девіантна поведінка. Це створює небезпечний прецедент: молода людина, яка змушена працювати без офіційного оформлення, поступово звикає до думки, що порушення закону є допустимим, якщо воно продиктоване життєвою необхідністю. Така логіка згодом може бути екстрапольована на інші сфери життя, включно з корупційними практиками.

Не менш важливою є проблема доступу до житла. Вартість власного житла залишається недосяжною для переважної більшості молодих людей. За даними аналітиків ЛУН та Work.ua, щоб придбати однокімнатну квартиру в Запоріжжі, необхідно відкладати повну середню річну зарплату протягом 2,4 року, а у Львові, Луцьку чи Ужгороді – 8–8,5 років [43]. Для представників низькооплачуваних професій, таких як продавці, адміністратори або молодші медичні працівники, цей термін зростає до 14–15 років, що свідчить про практичну недосяжність власного житла без додаткової фінансової підтримки від батьків або інших родичів [44]. Це змушує молодь або жити з батьками (що відтерміновує її автономізацію та дорослішання, консервуючи інфантильні моделі поведінки), або винаймати житло, витрачаючи на це до 60–80% доходу, що залишає мінімум ресурсів на заощадження, розвиток або дозвілля. У такій ситуації будь–яка додаткова неочікувана витрата (наприклад, на лікування або навчання) стає критичною, що підвищує вразливість молодої людини до пропозицій неформального вирішення проблем. Крім того, сама структура житлового питання штовхає молоду людину до пошуку неформальних, часто корупційних схем отримання житла – неофіційні «внески» для прискорення отримання соціального житла, «донати» на потреби ОСББ, які фактично є

прихованими поборами, або участь у сумнівних схемах з придбання нерухомості за заниженою вартістю через неформальні домовленості з представниками місцевої влади.

Ситуація в освітній сфері є амбівалентною. Як ми казали раніше, ключовими висновками дослідження reSCORE 2024 є те що перешкодами для розкриття потенціалу молодих людей виступають економічна нестабільність та обмежені можливості працевлаштування [41, с.6]. Водночас якісна вища освіта стає дедалі менш доступною для соціально незахищених верств через високу вартість контрактного навчання та обмежену кількість бюджетних місць. Згідно з даними моніторингу Міністерства освіти і науки України, середня вартість навчання в українських закладах вищої освіти зросла з 20 532 грн у 2022 році до 26 629 грн у 2024 році . Найбільше подорожчали такі спеціальності, як «Стоматологія» (44 608 грн за рік), «Медицина» (44 149 грн), «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» (40 703 грн), «Богослов'я» (40 674 грн) [44]. Для порівняння, середня заробітна плата молодого фахівця без досвіду роботи є значно меншою, що робить оплату навчання на престижних спеціальностях практично недосяжною без додаткових джерел доходу або неформальних заробітків.

Медична сфера демонструє схожу проблемність, яка має безпосередній вплив на фізичне та психічне здоров'я молоді. Попри декларації про безоплатну медицину та запровадження Програми медичних гарантій, значна частка пацієнтів продовжує стикатися з неформальними платежами. За даними дослідження НАЗК, проведеного у 2024 році, з корупцією у сфері охорони здоров'я стикалися 28,5% громадян [45]. Найпоширенішими практиками є неформальна «подяка» лікарю за якісне лікування або операцію, оплата «добровільних» внесків у благодійні фонди при лікарнях, придбання ліків та витратних матеріалів, які мали б надаватися безоплатно. Для молоді, яка часто не має значних заощаджень та постійного доходу, це є серйозним бар'єром. Нездатність отримати якісну медичну допомогу без хабаря формує відчуття незахищеності та переконання, що держава не виконує своїх соціальних

зобов’язань. У довгостроковій перспективі це призводить до погіршення здоров’я нації, адже молоді люди відкладають візити до лікаря, займаються самолікуванням або вдаються до сумнівних методів лікування, що може мати незворотні наслідки.

Психологічне самопочуття молоді залишається критичним індикатором, який відображає сукупний вплив усіх перелічених вище проблем. За даними дослідження ПРООН 2025 року, понад 80% молодих людей щодня відчувають стрес різного ступеня, 86% відзначили фізичне виснаження, а понад 70% повідомили про емоційне вигорання [19]. Це може мати довготривалі наслідки для формування ціннісних орієнтацій: травматичний досвід, пережитий у молодому віці, здатен змінити уявлення про справедливість, довіру до інших людей та ефективність соціальних інститутів. Гострота втрат, спричинених війною, посилилася: частка тих, хто повідомив про смерть друзів або членів сім’ї, зросла з 14% у 2023 році до 28% у 2024 році; розрив стосунків із близькими став реальністю для 27% опитаних проти 18% роком раніше [19, с. 77].

Показовим є ставлення молоді до державних інституцій, яке демонструє глибоку кризу довіри до політичної системи при збереженні довіри до безпекових структур. Згідно з дослідженням Програми розвитку ООН (ПРООН) та Міністерства молоді та спорту України «Вплив війни на молодь в Україні» (2024) року, довіра до Президента впала з 91% до 52%, до Верховної Ради – з 52% до 16%, до судової влади – з 40% до 17%, тоді як найвищий рівень довіри зберігається до Збройних Сил України – 91% [19, с. 78]. Цей розрив є критичним: молодь довіряє інститутам, що безпосередньо забезпечують безпеку та захист від зовнішньої агресії, але втрачає довіру до політичних та правоохоронних органів, які сприймаються як корумповані, неефективні та відірвані від потреб пересічних громадян. Така ситуація створює сприятливе підґрунтя для поширення правового нігілізму: якщо державні інститути не виконують своїх функцій належним чином, а їхні представники переслідують власні інтереси, то чому пересічний громадянин має дотримуватися закону? Ставлення до корупції формується на тлі цих суперечностей. Згідно з даними НАЗК, 79,4%

громадян вважають корупцію другою за вагомістю проблемою після збройної агресі. При цьому 60% молоді віком 16–35 років переконані, що рівень корупції в Україні зріс за останній рік [34]. Парадоксальним чином молодь може негативно ставитися до великої корупції в органах влади, публічно засуджувати гучні корупційні скандали та вимагати покарання для високопосадовців–хабарників, але водночас виправдовувати дрібне хабарництво у навчанні, медицині чи побуті, вважаючи це нормою або необхідністю в умовах неефективної роботи державних інститутів. Ця подвійність є однією з ключових рис соціального ставлення до корупції в українському суспільстві: високий рівень усвідомлення проблеми на макрорівні та емоційне неприйняття «великої» корупції супроводжується толеруванням «побутової» корупції у повсякденних практиках. Така амбівалентність створює значні перешкоди для формування ефективної антикорупційної політики, оскільки боротьба з корупцією вимагає не лише інституційних змін, але й трансформації масової свідомості, подолання звички вирішувати проблеми неформальним шляхом.

Окремо слід відзначити цифрову суб'єктність сучасної молоді, яка в умовах війни набуває особливого значення. Згідно з даними дослідження «Цифрова та ШІ–грамотність в Україні 2025», молоде покоління демонструє найвищі показники адаптації до цифрового середовища: 99% підлітків (віком 10–17 років) володіють цифровими навичками на тому чи іншому рівні, що випереджає загальний показник серед дорослого населення, який становить 96% [20, с. 10]. Мережа Інтернет виступає для молоді не лише засобом комунікації, а й ключовим інструментом для розвитку: понад 69% українців використовують інтернет з метою навчання і саморозвитку, а понад 65% – для роботи або академічної освіти [20, 9]. Високий рівень цифрової компетентності молодого покоління стає ґрунтом для формування його соціальної суб'єктності, дозволяючи молодим людям отримувати інформацію, комунікувати, організовувати волонтерські ініціативи, збирати кошти на потреби армії та здійснювати громадський контроль за діяльністю влади. Водночас цифровізація

створює і нові ризики: поширення дезінформації, маніпуляцію громадською думкою, кібербулінг та шахрайство.

Важливим аспектом є регіональна специфіка. Високий міграційний потенціал молоді підтверджується опитуванням U–Report, проведеним у вересні–грудні 2024 року: серед молоді Запоріжжя 51,2% опитаних думають про переїзд з міста або вже мають такі плани. Водночас близько 68% молоді планує після завершення війни залишатися в Україні [46]. Як зазначається у візійному документі, розробленому на основі цього дослідження, Запорізька область стала одним із регіонів, звідки після повномасштабного вторгнення виїхала найбільша кількість українців, особливо молоді. За даними Державної служби статистики, у 2022 році в області проживало близько 380 000 молодих людей віком 14–35 років [46]. Серед найбільш непривабливих сфер життя в Запоріжжі молодь відзначила недостатність зон відпочинку та можливостей для активного дозвілля (48,2%), обмежені можливості для кар'єрного зростання та підприємництва (37,6%), недостатню інклюзивність та безбар'єрність міста (35,6%) [46].

Незважаючи на ці виклики, молодь демонструє високий рівень громадянської активності. Частка залучених до волонтерства зросла з 42% до 51%, 94% молодих людей роблять пожертви на військові потреби, а 78% – на соціальні [19, с. 78]. Водночас, на нашу думку, це зростання є не стільки свідченням громадянської зрілості, скільки вимушеною реакцією на неспроможність державних інституцій ефективно вирішувати нагальні проблеми. Волонтерство та самоорганізація стають тим неформальним шляхом, який заповнює прогалини, що залишає держава. Це створює ризик нормалізації позаінституційних практик: коли держава не працює, громадяни звикають вирішувати все самі, в тому числі й через неформальні, іноді корупційні, механізми.

Ціннісні орієнтири молоді залишаються сталими: 83% підтримують вступ до ЄС, а 77% – до НАТО. Більшість (71%) виступає проти територіальних поступок заради миру. Також зафіксовано посилення національної ідентичності:

60% молодих людей спілкуються з друзями українською мовою, а 72% підтримують повний бойкот російського культурного простору [19, с. 79].

Таким чином, соціальне становище української молоді характеризується глибокими суперечностями. Високий рівень національної свідомості, громадянської активності та євроінтеграційних настроїв поєднується з хронічним браком ресурсів, виснажливою зайнятістю, низькою якістю соціальних послуг, глибокою недовірою до державних інституцій та високим рівнем стресу, що створює підґрунтя для формування подвійної моралі, за якої теоретичне неприйняття корупції співіснує з практичною готовністю до неї як до інструменту виживання.

2.2. Фактори формування соціального ставлення молоді до корупції

На нашу думку, процес формування ставлення молоді до корупційних практик у сучасному українському суспільстві є багатогранним явищем, яке вимагає глибокого соціологічного осмислення через категорію соціалізації. Важливим та, по суті, центральним теоретичним інструментом для такого аналізу є концепція соціальних агентів, детальне обґрунтування якої належить П’єру Бурдьє. У межах його підходу соціальні агенти розглядаються не лише як джерела інформації, але й водночас як активні суб’єкти, що діють у специфічних соціальних полях і володіють різними видами капіталу – від символічного до інформаційного. Тобто для молодої людини ці агенти виступають конструкторами її «габітусу» – системи внутрішніх установок і схильностей, які, у свою чергу, визначають, чи буде корупція сприйматися як норма чи це буде неприпустимим порушенням суспільного договору [22]. Важливо зрозуміти, що антикорупційні цінності не є вродженими; вони формуються як результат тривалої взаємодії з авторитетними джерелами, які пропонують певне пояснення соціальної реальності.

Доповненням до цього аналізу виступає теорія соціального конструювання реальності П. Л. Бергера та Т. Лукмана. Вони доводили, що те, що ми вважаємо «об’єктивною реальністю», насправді є продуктом соціальної взаємодії та мовної

комунікації. Таким чином, ми можемо казати про те, що ставлення молоді до корупції залежить від того, як це явище легітимізується або, навпаки, засуджується ключовими агентами соціалізації в процесі повсякденного життя та становлення особистості [23]. В умовах трансформації українського суспільства традиційні інститути (такі як держава чи офіційна освіта) можуть демонструвати кризу довіри, що змушує молодь шукати альтернативні орієнтири. Ми вважаємо, що тут на перший план виходять неформальні та цифрові агенти, такі як засоби масової інформації, громадські організації та нові медійні лідери думок, які пропонують вже обґрунтовані та в цілому зрозуміліші моделі соціальної поведінки для молоді сучасної України.

Таким чином, засоби масової інформації (ЗМІ) виступають первинним фактором впливу, створюючи загальний дискурс навколо проблеми корупції. Їхня роль найкраще пояснюється через функцію «agenda–setting» (встановлення порядку денного), досліджену свого часу Максвеллом Маккомбсом та Дональдом Шоу. Медіа мають здатність фокусувати увагу аудиторії на конкретних темах, роблячи їх пріоритетними у суспільному сприйнятті [24]. Коли антикорупційна тематика стає центральною в медіапросторі, молодь починає сприймати її як ключову перешкоду для розвитку держави. Проте важливо зазначити, що вплив медіа є двояким: постійна констатація фактів без висвітлення реальних покарань може спровокувати ефект звикання. Натомість якісна розслідувальна журналістика, що працює у відкритому доступі, виступає агентом просвітництва, що деконструює схеми та демонструє їхню шкоду для економічного добробуту кожного громадянина.

На нашу думку, окреме і стратегічно важливе місце в системі соціальних агентів України займає незалежна розслідувальна журналістика, еталоном якої, ми вважаємо, протягом десятиліть залишається видання «Українська правда» [25]. Його діяльність можна розглядати як функціонування специфічного інституту так званого «суспільного нагляду», що має високий рівень символічного капіталу та довіри з боку громадянського суспільства. На відміну від стихійних медійних ініціатив, «Українська правда» формує в молодіжному

середовищі запит на системність, доказовість та тяглість антикорупційного дискурсу. Прикладом їхньої діяльності можна назвати відеоролики, розміщені на відеохостингу YouTube, зокрема масштабні спецпроєкти «Батальйон Монако» та «Козаки–розбійники» [26]. Ці медіапродукти наочно демонструють суспільству ключові інструменти корупційних практик, що існують в Україні. Важливим тут є те, що це дозволяє перетворювати складні аналітичні дані на доступний для молоді візуальний контент. На прикладі розслідування «Батальйон Монако» [26], де зафіксовано спосіб життя еліт за кордоном, молода аудиторія отримує наочне підтвердження розриву між офіційними державними деклараціями та реальною поведінкою посадовців. Це створює потужний когнітивний дисонанс, який руйнує традиційні уявлення про так звану «недоторканність» системи та сприяє зміні габітусу молодих громадян: корупція перестає сприйматися як невід'ємна частина соціальної гри, набуваючи в очах молоді статусу неприпустимого порушення суспільного договору.

Іншим важливим кейсом є проєкт «Козаки–розбійники» [26], де через методику прямого спостереження фіксуються неформальні зв'язки між представниками влади, бізнесу та кримінального світу. На наш погляд, для молоді, яка перебуває на етапі активної соціалізації, такі відео стають формою «цивільного контролю», де цифрові технології дозволяють демістифікувати закриті корупційні поля. Таким чином, YouTube–майданчик видання стає простором для формування антикорупційної ідентичності через емоційне залучення та раціональний аналіз конкретних фактів зловживань, що робить образ корупціонера соціально непривабливим та токсичним для молоді.

Висвітлюючи масштабні корупційні схеми на найвищих щаблях влади – від історичних розслідувань щодо «Межигір'я» [26] до сучасних зловживань у сферах оборони та держзакупівель – видання стає для молодої людини джерелом «верифікованого знання». Це сприяє трансформації сприйняття корупції з абстрактного явища у конкретні кейси, що демонструють прямий зв'язок між приватним збагаченням чиновників та стагнацією суспільного розвитку. У контексті нашого дослідження «Українська правда» виступає агентом, що

легітимізує розслідувальну діяльність як високо професійну цінність. Таким чином, видання не просто ретранслює новини, а виховує в молоді культуру очікування підзвітності еліт, формуючи переконання, що публічність та медійна огласка є дієвими механізмами стримування владного свавілля.

Інституційним фактором у формуванні антикорупційного світогляду виступають громадські організації (ГО), зокрема «Transparency International Ukraine» [27] та «Центр протидії корупції» [28]. Ці агенти діють у полі раціоналізації та системного аналізу суспільних процесів. Вони виконують роль суб'єктів, що перетворюють складні політичні рішення на мову конкретних показників та аналітичних звітів, які перебувають у вільному доступі для кожного. Через участь у волонтерських ініціативах, антикорупційних школах та молодіжних форумах ці організації створюють специфічне середовище, де доброчесність стає соціальною нормою. Для молодих людей ГО стають легітимним джерелом знань, що дозволяє відокремити реальні реформи від популістських гасел, формуючи критичне та усвідомлене ставлення до державних інституцій.

Важливим фактором, який ми зобов'язані враховувати у формуванні антикорупційної свідомості молоді, стали відеоблогери, які виступають як «нові лідери думок». Їхня перевага над традиційними ЗМІ полягає в тому, що блогери створюють горизонтальні комунікації, іноді навіть парасоціальні стосунки, де інформація подається доступною мовою, часто з використанням іронії, сарказму та гумору. Блогери демістифікують корупцію, висміюючи безглуздість та архаїчність корупційних схем, що допомагає молоді подолати психологічний бар'єр страху перед системою. Вони є тими, хто формує «моду на громадянськість», де бути обізнаним та принциповим стає ознакою сучасної та успішної людини. Можна стверджувати, що відеоблогери виступають агентами емоційної мобілізації, що значно прискорює засвоєння антикорупційних норм у молодіжному середовищі, роблячи образ корупціонера соціально непривабливим.

Яскравим прикладом інтелектуального агента впливу в українському медіапросторі є Орест Мурій [29]. Його діяльність спрямована на розвиток високого рівня критичного мислення та медіаграмотності серед молоді. Через аналіз медійних наративів та розбір маніпулятивних технологій він допомагає аудиторії сформувати світоглядний імунітет проти корупційної пропаганди. Відеоблогер не просто викриває факти зловживань, він аналізує їх у широкому контексті соціальних змін, навчаючи молодь бачити глибинні причини суспільних хвороб. Як соціальний агент, він легітимізує запит на інтелектуальну чесність та відповідальність, пропонуючи модель громадянина, який здатен самостійно верифікувати інформацію та приймати рішення, не піддаючись зовнішнім маніпуляціям. Його контент сприяє формуванню раціонального, а не суто емоційного ставлення до антикорупційних процесів.

Фундаментальне значення в системі інституційних агентів антикорупційної соціалізації має проєкт Bihus.Info [30] (заснований Денисом Бігусом), який функціонує як багатопрофільний центр журналістських розслідувань. У межах соціологічного підходу діяльність цього агента можна інтерпретувати як процес раціоналізації суспільної свідомості: через детальну деконструкцію декларацій, аналіз державних закупівель та моніторинг корупційних мереж Bihus.Info навчає молодь оперувати мовою фактів та цифр, а не лише емоційними категоріями. Особливістю їхнього комунікаційного стилю є використання іронії та сарказму, що в контексті роботи з молодіжною аудиторією виступає інструментом зниження сакральності владних ієрархій та подолання психологічного бар'єру перед «складністю» державної системи.

Через YouTube–канал проєкту молодь залучається до процесу «цифрового аудиту» держави, де Bihus.Info виступає як медіатор між складними реєстрами даних та кінцевим споживачем інформації [31]. На нашу думку, така діяльність сприяє формуванню у молодих громадян специфічного розуміння того, як працюють механізми прихованого впливу та лобізму. Окрім інформаційної функції, проєкт виконує роль агента реальної соціальної дії, оскільки результати їхніх розслідувань часто стають юридичним підґрунтям для розслідувань

антикорупційних органів. Таким чином, можемо говорити про те, що Bihus.Info легітимізує модель «активного спостерігача», для якого контроль за доброчесністю посадовців стає щоденною соціальною нормою та ознакою сучасної громадянської ідентичності.

Підсумовуючи вищенаведені приклади, слід зазначити, що фактори формування соціального ставлення молоді до корупції сьогодні змістилися з офіційних інституцій до поля нових медіа та громадянського активізму. Теорія соціальних агентів дозволяє побачити, що цей процес є багаторівневим: від інституційного нагляду та масштабних розслідувань «Української правди» і цифрового аудиту Bihus.Info до системної аналітики громадських організацій та інтелектуальної деконструкції маніпуляцій Орестом Мурієм. Синергія цих факторів створює нове середовище соціалізації, де корупція втрачає свою традиційну легітимність і стає об’єктом активного суспільного неприйняття. Саме від ефективності діяльності цих агентів залежить майбутня політична культура України, заснована на принципах прозорості, правової відповідальності та нульової толерантності до корупційних проявів.

2.3. Соціальні наслідки ставлення молоді до корупції для розвитку українського суспільства

У цьому розділі нашої роботи ми використовуємо не лише опитування виключно молоді, а й інші соціологічні дані, оскільки нам потрібно показати середовище, у якому ця молодь живе, що безпосередньо впливає на її ставлення до корупції. Ми схильні до думки, що вивчення впливу ставлення молоді на загальну динаміку розвитку держави, в контексті корупції, безпосередньо потребує попередньої концептуалізації категорії «соціальні наслідки», оскільки саме через призму цієї категорії буде можливою оцінка, масштаб та наслідки трансформацій, що відбуваються і будуть відбуватись в українському суспільстві.

Спираючись на дані «Українсько–латинського словника» Л. та О. Скориніних, термін «наслідок» найбільш точно відповідає латинському effectus,

що охоплює не лише фінальний результат, а й сам процес виконання, здійснення та подальшого впливу на систему [32]. Це розуміння доповнюється тлумаченням Оксфордського словника англійської мови, де consequence визначається як ефект дії чи умови, що має особливе значення або важливість для контексту, у якому він виникає [4]. Важливим для нашого дослідження є уточнення, надане Кембриджським словником, де акцентується на тому, що наслідки часто мають негативний або небажаний характер (negative or unpleasant result) [5]. У вітчизняній лінгвістичній традиції, зокрема у «Словнику української мови» за ред. І. Білодіда, наслідок розглядається як те, що логічно випливає з певних обставин, підкреслюючи детермінованість майбутніх змін теперішніми діями [6].

Паралельно з цим, категорія «соціальне» розкривається через взаємодію двох латинських коренів: publicus, що акцентує на публічності та належності до громади, та socialis, що вказує на товариськість, співжиття та міжособистісний зв’язок [32]. Оксфордський словник наголошує на структурному вимірі соціального як такого, що стосується організації суспільства як цілісної системи [4]. Водночас Кембриджський словник додає мікросоціологічний вимір, трактуючи соціальне через діяльність, під час якої індивіди взаємодіють та спілкуються у вільний час [5]. У визначенні І. Білодіда соціальне постає як продукт суспільного ладу, зумовлений поділом суспільства та спрямований на зміну суспільних відносин [6].

Синтез наведених вище лінгвістичних та концептуальних підходів тлумачення слів «соціальне» та «наслідок» дозволяє нам сформулювати цілісне розуміння категорії «соціальні наслідки». Поєднуючи ідею результативності та впливу (effectus, consequence) з багатовекторністю суспільної взаємодії (socialis, publicus), ми визначаємо соціальні наслідки як комплексні трансформації в архітектурі суспільства, що виникають як результат певних дій, процесів чи ціннісних орієнтацій.

Для глибинного розуміння цих процесів у контексті українського суспільства доцільно залучити соціологічну концепцію аномії Р. Мертона [33]. Аномія виникає тоді, коли суспільство проголошує певні цілі (наприклад,

успішну кар'єру, матеріальний добробут, соціальний статус), але легальні інституційні засоби їх досягнення (якісна освіта, чесна конкуренція, верховенство права) є заблокованими або вкрай неефективними. У такому середовищі корупція перестає сприйматися як девіація і перетворюється на інноваційний (хоча й незаконний) спосіб досягнення мети. Соціальним наслідком такого стану є нормалізація тіньових практик. Молодь, проходячи етап первинної та вторинної соціалізації у суспільстві з високим рівнем аномії, постає перед жорстким вибором: адаптуватися до корупційних «правил гри» або протистояти їм, свідомо ризикуючи власною успішністю.

Спираючись на типологію індивідуальної адаптації Р. Мертона, ми можемо структурувати соціальні наслідки ставлення української молоді до корупції за кількома векторами, що охоплюють мікро–, мезо– та макрорівні суспільної організації.

На мікросоціологічному рівні ці наслідки найяскравіше проявляються через трансформацію індивідуальних цінностей та деформацію повсякденних практик. Згідно з результатами аналітичного звіту НАЗК «Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність», корупція залишається другою за вагомістю проблемою країни після російської збройної агресії – про це заявляють 79,4% громадян [34]. Особливо показовим для молодіжного середовища є формування феномену так званого «корупційного песимізму». Аналіз даних показує, що відсоток молодих людей, які особисто стикалися з вимаганням хабаря протягом року, є значно меншим (близько 18,7%), ніж тих, хто вважає корупцію тотальною загрозою [34]. На нашу думку, цей розрив може свідчить про те, що загальний інформаційний та суспільний фон змушує молодь сприймати корупцію як непереборний бар'єр для особистого розвитку та професійної реалізації. Оскільки, корупція сприймається українською молоддю не як абстрактне макроекономічне явище, а як пряма загроза їхньому власному майбутньому життю в країні.

Однією з ключових сфер, де формуються ці мікрорівневі наслідки, є система вищої освіти. Можна сказати що Вищий навчальний заклад виступає для

молодої людини моделлю суспільства в мініатюрі, своєрідним полігоном для засвоєння соціальних норм. Якщо студент стикається з корупцією (купівлею оцінок, толеруванням плагіату, неформальним збором коштів) і бачить її цілковиту безкарність, відбувається фатальний соціальний наслідок–знецінення інтелектуальної праці. За даними НАЗК, сфера освіти стабільно входить до переліку секторів, де громадяни найчастіше фіксують корупційні прояви [34]. У такій системі координат диплом перетворюється із символу здобутих кваліфікацій на звичайний товар. Це формує у молодої людини стійкий цинізм (адаптація за типом «інновації» або «ритуалізму» за Мертоном) та переконання, що в реальному житті професіоналізм не має жодного значення без наявності «потрібних зв'язків». У довгостроковій перспективі це призводить до критичного зниження загального рівня компетентності фахівців на ринку праці, що прямо б'є по економічному та інноваційному потенціалу держави.

Переходячи на мезорівень (рівень соціальних груп, організацій та інституцій), ми фіксуємо наслідки, пов'язані з руйнуванням меритократичних принципів та повною деформацією соціальних ліфтів. Здорове демократичне суспільство базується на тому, що просування індивіда соціальною драбиною залежить виключно від його здібностей, талантів та докладених зусиль, що і є основою меритократичного державотворення. У свою чергу, корупційне середовище руйнує цей механізм, підміняючи його непотизмом, кронізмом (кумівством) та складними корупційними мережами. Для сучасної молоді це може означати практичну неможливість чесної конкуренції. Соціальним наслідком тут є формування глибокого відчуття соціальної несправедливості та екзистенційної фрустрації. Молоді спеціалісти, які чесно інвестували час та ресурси у власну освіту, опиняються на маргінальних околицях ринку праці, тоді як престижні посади (особливо в державному секторі управління) розподіляються за принципом особистої лояльності або через прямі корупційні транзакції. Це явище консервує старі еліти та унеможливлює якісне оновлення управлінського апарату країни.

На макрорівні (рівні держави та суспільства в цілому) стан корупційного середовища безпосередньо тисне на молодіжні установки, викликаючи амбівалентні та часто деструктивні реакції. Дані Transparency International Ukraine [27] та свіжі соціологічні опитування КМІС за вересень–жовтень 2025 року [35] демонструють вкрай складну динаміку. З одного боку, 56% українців вірять у реальні спроби влади боротися з корупцією, проте 40% все ще вважають країну «безнадійно корумпованою» [35]. Молодь віком 18–29 років демонструє найвищий рівень нетерпимості до побутової корупції, проте водночас виявляє найвищий рівень скепсису щодо здатності державних та правоохоронних органів до самоочищення.

Такий розрив між високими антикорупційними цінностями молодого покоління та корумпованою реальністю призводить до одного з найкритичніших соціальних наслідків для розвитку українського суспільства – масового міграційного відтоку (brain drain). Цей процес у термінах Мертона є класичним проявом «ретритизму» (соціальної втечі). Тобто, корупція стає вирішальним виштовхувальним чинником для значної частини молодих українців, які планують будувати своє життя за кордоном. Оскільки вони не бачать прозорих механізмів соціальної мобільності на батьківщині, еміграція виступає не просто засобом пошуку кращих економічних умов, а радикальною стратегією «втечі від системи». Втрата найбільш пасіонарної та інноваційної частини населення внаслідок війни є критичним викликом для повоєнного відновлення України, оскільки виїзд громадян із високим рівнем людського капіталу загрожує тривалою стагнацією. Згідно з дослідженням Центру економічної стратегії, освітній профіль мігрантів суттєво перевищує середньонаціональний рівень: близько 70% дорослих біженців мають повну або незакінчену вищу освіту, тоді як загалом по Україні цей показник становить лише 29,1% [39, с.10].

Іншим вагомим макрорівневим наслідком є ерозія інституційної довіри та перманентна криза легітимності влади. Гучні корупційні скандали, які постійно перебувають у фокусі суспільної уваги, формують у молоді стійке переконання, що державний апарат працює виключно на власне збагачення, а не на захист

спільних інтересів нації. У цьому контексті треба відзначити важливу та двозначну роль медіа та нових цифрових агентів соціалізації. Сучасна українська молодь споживає інформацію через соціальні мережі, відеохостинги та месенджери. Діяльність незалежних розслідувальних проєктів, таких як Bihus.Info [30], відіграє подвійну роль. З одного боку, вони виконують потужну просвітницьку функцію, підвищуючи правову обізнаність молоді та демонструючи реальні масштаби корупційних схем. З іншого боку, постійний, неконтрольований потік негативної інформації без відповідних логічних та юридичних наслідків для корупціонерів (наприклад, масова відсутність обвинувальних судових вироків) викликає ефект «толерантності до скандалів».

Цей феномен активно підсилюється діяльністю сучасних лідерів суспільної думки та блогерів. Наприклад, контент–аналіз матеріалів українського громадського діяча Ореста Мурія [29] демонструє, як цифрові медіа формують новий тип антикорупційного дискурсу серед молоді. Використання формату сатири, іронії, мемів та гострої критики владних інституцій дозволяє залучити широку молодіжну аудиторію до обговорення складних політичних процесів. Проте, соціальним наслідком такого безперервного інформаційного впливу може бути як конструктивна політична мобілізація, так і повна політична апатія. Коли у свідомості молоді закріплюється стереотип, що «крадуть абсолютно всі», виникає психологічний феномен вивченої безпорадності. Це призводить до небажання брати участь у виборах, делегітимізації новостворених антикорупційних інститутів та відчуження від процесів державотворення.

Насамкінець, варто наголосити на економічних наслідках, які мають прямий та невідворотний соціальний вимір. Толерантність до корупції в молодіжному середовищі та сприйняття її як невід'ємної норми сприяє подальшій тінізації економіки. Згода на отримання заробітної плати «в конвертах», ухилення від сплати податків, використання неформальних зв'язків для ведення власного бізнесу – все це є поведінковими патернами, які молодь переймає у старших поколінь як життєво необхідну адаптивну стратегію. Наслідком цього є хронічне недофінансування соціальної сфери, що знову ж таки

б'є по найменш захищених верствах населення та фізично унеможливлює розбудову соціальної держави європейського зразка. Відповідно, ставлення молоді до корупції безпосередньо детермінує швидкість та успішність європейської інтеграції України, оскільки ключовою вимогою ЄС є саме забезпечення верховенства права та нульова толерантність до корупції на всіх рівнях суспільної організації [34].

Узагальнюючи вищезазначене, можемо констатувати, що соціальні наслідки ставлення молоді до корупції мають глибоко системний, кумулятивний та біфуркаційний характер. З одного боку, в українському суспільстві об'єктивно сформувалося покоління з високим декларативним рівнем антикорупційних цінностей, що створює потужний соціальний запит на справедливість, прозорість та підзвітність влади. Молодь виступає потенційним драйвером модернізації, продукуючи нові форми громадського контролю за допомогою передових цифрових технологій.

З іншого боку, зіткнення цих ідеалістичних установок із жорсткою реальністю корумпованого державного апарату та непрацюючих соціальних ліфтів призводить до вкрай деструктивних наслідків. Головним соціальним наслідком «прокорупційного» середовища є консервація старих еліт та тіньових практик. Водночас «антикорупційне» ставлення молоді в умовах стагнації правоохоронної системи та відсутності реальних, відчутних реформ безпосередньо виснажує людський капітал держави. Воно неминуче трансформується у масштабну трудову та інтелектуальну міграцію, соціальну апатію, правовий нігілізм та втрату довіри до демократичних інститутів. Відтак, вирішення проблеми молодіжного сприйняття корупції лежить не стільки у площині абстрактного виховання чи просвітництва, скільки у площині реального демонтажу корупційних мереж на вищому рівні. Лише це дозволить відновити дію справедливих соціальних ліфтів та повернути молоді віру у можливість повноцінної реалізації власного потенціалу у межах власної країні.

РОЗДІЛ 3
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Програма емпіричного дослідження соціального ставлення молоді до корупції в Україні

Дослідження буде проводитись серед молоді м. Запоріжжя у квітні 2026 року. Програма емпіричного дослідження розроблена відповідно до мети, завдань та теоретичних гіпотез кваліфікаційної роботи.

Метою емпіричного дослідження є виявлення особливостей соціального ставлення запорізької молоді до корупції, зокрема рівня толерантності до корупційних практик, оцінки поширеності корупції в різних сферах суспільного життя, готовності до особистої участі в корупційних діях, а також зв'язку між сприйняттям корупції та міграційними настроями.

Об'єктом дослідження є молодь м. Запоріжжя віком від 18 до 35 років. Вибір нижньої межі (18 років) зумовлений необхідністю залучення повнолітніх респондентів, які вже мають досвід взаємодії з державними інституціями (навчання у закладах вищої освіти, працевлаштування, медичне обслуговування тощо). Верхня межа (35 років) відповідає законодавчому визначенню молоді, закріпленому в Законі України «Про основні засади молодіжної політики» [18]. Предметом дослідження є соціальне ставлення запорізької молоді до корупції, що включає три компоненти: когнітивний (усвідомлення та розуміння корупції), емоційний (оцінка та переживання щодо корупційних проявів) та поведінковий (готовність до дій у корупційних ситуаціях).

Методом збору первинної соціологічної інформації має виступити анкетне опитування у формі онлайн–анкетування з використанням Google Forms. Вибір цього методу зумовлений високим рівнем цифрової грамотності молоді (згідно з дослідженням «Цифрова та ШІ–грамотність в Україні 2025», 99% підлітків володіють цифровими навичками [20, с. 10]), доступністю та зручністю для респондентів, а також можливістю швидкого збору даних та їх автоматизованої

обробки. Поширення анкети планується здійснювати за принципом «снігової кулі» (snowball sampling), коли перші респонденти, які візьмуть участь в опитуванні, запрошуватимуть до участі своїх знайомих та друзів. Цей метод був вперше суворо математично обґрунтований американським статистиком Лео Гудманом у 1961 році. У своїй класичній праці дослідник описав процедуру багатоетапного відбору респондентів, за якої кожен учасник початкової вибірки називає кількох інших осіб, які своєю чергою залучають наступних, утворюючи ланцюг рекомендацій. Такий підхід, на думку Гудмана, є ефективним для вивчення структури соціальних зв'язків у популяції та дозволяє отримувати статистичні висновки про різні аспекти взаємин між індивідами [47]. Застосування цього методу в умовах прифронтового Запоріжжя дозволить охопити різні соціальні групи молоді, враховуючи обмежені можливості для проведення масового опитування. Запорізький регіон залишається зоною з високою безпековою небезпекою: постійна загроза обстрілів, повітряних тривог та інших воєнних ризиків унеможливлює проведення особистих інтерв'ю або фокус–груп. Онлайн–формат опитування є єдино можливим способом отримання первинної соціологічної інформації, який мінімізує ризики як для дослідника, так і для респондентів.

Тип вибірки–доступна (стихійна), нерепрезентативна. Такий підхід зумовлений розвідувальним (пілотним) характером дослідження та обмеженими часовими й організаційними ресурсами. Отримані результати не будуть поширюватися на всю молодь Запоріжжя або України, однак вони дозволять виявити попередні тенденції, перевірити сформульовані гіпотези та окреслити напрями для подальших, більш масштабних досліджень.

При проведенні опитування передбачається дотримання фундаментальних етичних принципів соціологічних досліджень: добровільність участі, анонімність, конфіденційність, відсутність питань, що принижують гідність респондентів. Перед початком заповнення анкети респонденти будуть поінформовані про мету дослідження, його науковий характер, анонімність та право припинити участь у будь–який момент.

Анкета розроблена таким чином, щоб перевірити дві теоретичні гіпотези, сформульовані у вступі до роботи.

Гіпотеза 1 (молодь може негативно ставитися до корупції в органах влади, але водночас виправдовувати дрібне хабарництво у навчанні чи побуті, вважаючи це нормою або необхідністю) перевірятиметься через зіставлення відповідей на дві групи запитань. Перша група (питання 6, 7, 9) фіксує ставлення до корупції на макрорівні: оцінку поширеності корупції в органах влади, ставлення до великих хабарів, довіру до антикорупційних органів. Друга група (питання 12, 13) фіксує ставлення до корупції на мікрорівні: готовність до неформальних платежів у конкретних життєвих ситуаціях (складання іспиту, отримання довідки, пришвидшення черги). Якщо респондент демонструватиме негативне ставлення до корупції на макрорівні, але водночас виправдовуватиме або допускатиме дрібне хабарництво у повсякденному житті, гіпотеза 1 отримає підтвердження.

Гіпотеза 2 (особистий досвід зіткнення з корупцією в університеті або під час отримання послуг формує у молодих людей звичку використовувати неформальні зв'язки та гроші у майбутньому) перевірятиметься через порівняння відповідей респондентів, які мали особистий досвід зіткнення з корупцією (питання 10), і тих, хто такого досвіду не мав. Для обох груп аналізуватиметься готовність до використання неформальних зв'язків у майбутньому (питання 13) та частота використання неформальних практик (питання 14). Якщо респонденти, які мали корупційний досвід, демонструватимуть вищу готовність до неформальних практик у майбутньому порівняно з тими, хто такого досвіду не мав, гіпотеза 2 отримає підтвердження.

Анкета складається з 19 запитань, згрупованих у чотири змістові блоки. Більшість запитань є закритими, деякі передбачають можливість власного варіанту відповіді («інше»). Для фіксації відповідей використовуються номінальні, порядкові та метричні шкали. Така структура анкети дозволить отримати кількісні дані для подальшого статистичного аналізу.

Для обробки отриманих даних планується використовувати внутрішні інструменти Google Forms.Інструментарій нашого емпіричного дослідження винесено у Додаток А. Структурно анкета складається зі вступного звернення та дев'ятнадцяти запитань, які логічно розподілені на чотири тематичні блоки. Кожен із цих блоків розроблений через призму дослідницьких завдань та забезпечує поетапне досягнення загальної мети дослідження.

Перший блок «Соціально-демографічні характеристики», що охоплює запитання з першого по п'яте, забезпечує збір даних про вік, стать, рівень освіти та статус зайнятості респондентів. Виконання цього завдання дозволяє нам сегментувати вибірку та виявляти статистично значущі зв'язки між соціальним статусом молоді та її рівнем толерантності до корупційних практик.

Другий блок «Сприйняття та оцінка корупції», який включає запитання з шостого по одинадцяте, має на меті фіксацію макрорівневого сприйняття проблеми. Він дозволяє оцінити загальне розуміння молоддю масштабів корупції в Україні, виявити найбільш уразливі сфери та зафіксувати наявність чи відсутність особистого корупційного досвіду. Дані цього блоку є ключовими для перевірки першої гіпотези щодо амбівалентності ставлення до корупції на державному та побутовому рівнях.

Третій блок «Особистий досвід та поведінкові практики», що містить запитання з дванадцятого по п'ятнадцяте, спрямований на вивчення мікрорівневих установок та поведінкових інтенцій молоді. Його завдання полягає у виявленні рівня готовності молодих людей до використання неформальних зв'язків або хабарів у конкретних життєвих ситуаціях. Це дозволяє перевірити другу гіпотезу про те, що особистий досвід зіткнення з корупцією формує стійку звичку до використання неформальних практик у майбутньому.

Четвертий блок «Ставлення до антикорупційної політики та міграційні настрої», який складається із запитань з шістнадцятого по дев'ятнадцяте, вирішує завдання оцінки соціальних наслідків корупційного середовища для суспільства. Ці запитання фокусуються на вимірюванні інституційної довіри до

антикорупційних органів та готовності молоді до активної протидії. Крім того, блок дозволяє встановити прямий зв'язок між рівнем толерантності до корупції та готовністю респондентів до еміграції. Таким чином, запропонована структура інструментарію повністю охоплює когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти соціального ставлення запорізької молоді до корупції.

Запропонована програма емпіричного дослідження охоплює всі необхідні структурні елементи соціологічного опитування: визначено мету, об'єкт, предмет, метод збору даних, тип вибірки (35 респондентів), етапи проведення, методи аналізу та етичні принципи. Анкета, яка містить вступний блок і 19 запитань, згрупованих у чотири змістові блоки, дозволяє перевірити сформульовані гіпотези щодо амбівалентності ставлення молоді до корупції та зв'язку між особистим корупційним досвідом і готовністю до неформальних практик у майбутньому.

3.2. Аналіз результатів соціологічного опитування про соціальне ставлення молоді до корупції в Україні

У квітні 2026 року відповідно до програми емпіричного дослідження було проведено онлайн–анкетування молоді м. Запоріжжя віком від 18 до 35 років. Загальна кількість респондентів, анкети яких виявилися повністю придатними для аналізу, становила 34 особи. Нерепрезентативна (стихійна) вибірка, сформована методом «снігової кулі», дозволила отримати розвідувальні дані, що відображають основні тенденції у ставленні молоді до корупційних практик. Гендерна структура вибірки виявилася відносно збалансованою: 53 % чоловіків та 47 % жінок. Найчисельнішими віковими категоріями стали групи 22–25 років (50 %) і 18–21 рік (32 %), тоді як респонденти 26–35 років сумарно склали 18 %. За освітнім рівнем переважали особи з неповною вищою (47 %) та повною вищою (38 %) освітою. Серед опитаних 53 % були працюючими (переважно в приватному секторі), 41 % – студентами, решта–тимчасово безробітними. Таким чином, у дослідженні взяла участь соціально активна частина молоді, яка вже має безпосередній досвід взаємодії з державними та суспільними інститутами.

Отримані результати засвідчують надзвичайно високий рівень корупційного песимізму. Середня оцінка загальної поширеності корупції в Україні (за 10–бальною шкалою) становила 7,8 бала. Водночас рівень корупції безпосередньо в органах влади (Президент, Верховна Рада, суди, поліція) респонденти оцінили ще вище: середній бал сягнув 8,5. Лише 6 % опитаних поставили оцінку нижче 6 балів для органів влади, тоді як 29 % обрали максимальні 9 або 10 балів. Таке помітне зростання індексу під час переходу від загальної оцінки до інституційної свідчить про стійке сприйняття владного апарату як головного генератора корупційних ризиків. Це цілком узгоджується із загальнонаціональними настроями: за даними опитування Info Sapiens, 89 % українців вважають політичну корупцію дуже або радше серйозною проблемою, а 55 % переконані, що без хабаря неможливо нічого досягти [48]. Майже 90 % опитаних нами назвали сферу державних закупівель найбільш корумпованою. Далі з великим відривом, але також упевнено фігурували судова система (85 %), поліція (79 %), медицина (53 %) та освіта (44 %). Такий розподіл відповідає структурі корупційних ризиків, яку фіксують і зовнішні дослідники: сфери правопорядку, вищої освіти та охорони здоров’я стабільно входять до переліку найбільш уражених, причому у 2021 році з корупцією в правоохоронних органах стикався майже кожен другий громадянин, а нині ці показники поступово знижуються [49].

Динаміка сприйняття ситуації залишається негативною. На запитання про зміну рівня корупції за останній рік 38 % опитаних відповіли «значно зріс», ще 32 % обрали варіант «дещо зріс». Отже, сумарно 70,5 % респондентів зафіксували зростання корупції. Лише 12 % відзначили зменшення, ще 12 % вважають, що ситуація не змінилася, а 9 % не змогли визначитися. Така картина практично дзеркально відображає результати вересневого опитування Київського міжнародного інституту соціології: 71 % українців переконані, що рівень корупції після початку повномасштабного вторгнення зріс, і лише 5 % зафіксували його зниження [50]. При цьому соціологи КМІС наголошують, що сприйняття масштабу корупції часто формується не через особистий досвід, а

завдяки медіа та соціальним мережам, що створює парадоксальну ситуацію: посилення антикорупційної боротьби може сприйматися як збільшення самої корупції [50].

Особисто стикалися з вимаганням хабаря або пропозицією неформальної оплати послуг 32 % опитаних. Найчастіше респонденти згадували медичні заклади (36 % від тих, хто мав досвід) та систему освіти, зокрема під час складання іспитів (ще 36 %). Цей показник практично збігається з даними опитування Info Sapiens, де 30 % громадян особисто або через родичів зіштовхувалися з корупційними проявами, причому 23 % із них погодилися на запропоновану неформальну схему . Водночас, за даними того ж дослідження, лише 7 % респондентів повідомили про спробу корупції відповідним органам, що свідчить про вкрай низьку готовність до викривання [48].

Емпіричний матеріал дозволив перевірити висунуті теоретичні гіпотези. Перша гіпотеза про амбівалентність ставлення молоді, тобто негативне сприйняття «великої» корупції у владі при виправданні дрібного хабарництва у навчанні чи побуті, отримала повне підтвердження. Попри те що корупція в органах влади одержала критично високу оцінку (8,5 бала), рівень толерантності до побутової корупції виявився доволі високим. На пряме запитання про ставлення до ситуацій, коли хабар є чи не єдиним способом вирішити нагальну проблему, лише 29 % респондентів відповіли «категорично неприйнятно». Натомість 26 % обрали варіанти «скоріше прийнятно» або «це норма, іншого виходу немає», а 24 % вважають таку поведінку «скоріше неприйнятною». Ще 21 % не змогли визначитися. Таким чином, майже половина опитаних (47 %) або допускає для себе можливість відступу від антикорупційних принципів, або не має щодо цього чіткої позиції.

Ще виразніше ця суперечність проявилася в гіпотетичній ситуації зі складанням іспиту. Лише 32 % опитаних обрали категоричну відмову («0 % – ніколи б не погодився»). Натомість 38 % оцінили ймовірність своєї згоди в 25 %, 24 % – у 50 %, 3 %–у 75 %, і ще 3 % заявили про стовідсоткову готовність дати

хабар. Сумарно 68 % опитаних тією чи іншою мірою припускають для себе можливість неформальної оплати.

Друга гіпотеза, яка полягала в припущенні, що особистий корупційний досвід сприяє формуванню звички використовувати неформальні зв'язки та гроші в майбутньому, знайшла часткове підтвердження з виразною статистичною тенденцією. Серед респондентів, які мали досвід зіткнення з корупцією, 36 % зізналися, що іноді або часто використовують неформальні зв'язки («блат») для вирішення особистих питань. У групі тих, хто такого досвіду не мав, аналогічний показник становив лише 13 %, натомість 52 % заявили, що принципово ніколи не вдаються до подібних практик. Це може нам свідчить про те, успішний (або вимушений) корупційний епізод нерідко знижує психологічний бар'єр перед порушенням формальних процедур, перетворюючи неформальні канали на звичний інструмент соціальної адаптації.

Оцінка ефективності державної антикорупційної політики виявилася вкрай стриманою. Середній бал, виставлений респондентами, склав лише 4,0 з 10 можливих. При цьому 15 % опитаних поставили найнижчі оцінки (0–1 бал), а жоден респондент не оцінив ефективність вище ніж у 8 балів. Рівень довіри до спеціалізованих антикорупційних органів (НАБУ, НАЗК, САП) також ілюструє глибоку кризу інституційної легітимності: повністю або скоріше не довіряють цим органам 41 % опитаних, довіряють 29 %, а ще 29 % не змогли визначитися. Така ситуація не є унікальною для нашого дослідження: за даними аналізу опитувань Центру Разумкова, антикорупційна інфраструктура (НАБУ, НАЗК, САП) стабільно має від'ємний баланс довіри–недовіри, тоді як абсолютним лідером довіри залишаються Збройні Сили України з показником +88 % [51]. Ці настрої безпосередньо позначаються на готовності молоді до співпраці з правоохоронцями: лише 38 % респондентів однозначно повідомили б про відомий їм факт корупції, тоді як 21 % не стали б цього робити, а 41 % вагаються. Переважання невпевнених або пасивних позицій може свідчити як про страх перед можливими наслідками, так і про поширену зневіру в реальній відповідальності винних.

Особливої уваги заслуговують результати, що стосуються зв'язку корупції з міграційними настроями. На запитання про вплив корупції на рішення залишитися в Україні або виїхати за кордон 56 % опитаних відповіли, що цей чинник скоріше або дуже сильно впливає. З них 24 % від усієї вибірки обрали крайній варіант: «дуже сильно впливає, корупція–одна з головних причин». Лише 32 % зазначили, що корупція не впливає на їхні міграційні плани, а 12 % не змогли визначитися. Ці дані корелюють із висновками опитування Соціологічної групи «Рейтинг», проведеного серед молоді: 18 % респондентів назвали «відсутність в Україні реальної демократії та законності» серед причин бажання емігрувати [52]. Хоча матеріальне благополуччя (47 %) та безпекові ризики (39 %) посідають вищі місця в ієрархії мотивів, саме корупція як чинник, може виступати тим, що блокує чесну конкуренцію та соціальні ліфти, формує стійке відчуття безперспективності життя в Україні.

Водночас абсолютна більшість опитаних усвідомлює негативний вплив корупції на власні життєві перспективи. На запитання про те, чи впливає корупція на кар'єрні перспективи та можливість чесної конкуренції, 76 % відповіли «скоріше впливає» або «дуже сильно впливає». Лише 15 % вважають, що корупція зовсім або скоріше не впливає, а 9 % не змогли визначитися. Це переконання цілком закономірно поєднується з високими міграційними настроями, адже саме запит на меритократію та прозорі соціальні ліфти є однією з визначальних умов, здатних утримати людський капітал у країні.

Таким чином, виявлені в ході опитування суперечності, зокрема високий рівень корупційного песимізму, амбівалентність ставлення до побутової та політичної корупції, а також зв'язок між особистим корупційним досвідом і готовністю до неформальних практик, становлять не лише дослідницький інтерес, а й практичну проблему. У наступному пункті на основі одержаних результатів буде запропоновано практичні рекомендації, спрямовані на формування антикорупційного ставлення молоді та мінімізацію чинників, що штовхають її до толерантності щодо корупції.

3.3. Практичні рекомендації щодо формування антикорупційного ставлення молоді до корупції в Україні

Розробка та впровадження практичних рекомендацій щодо трансформації антикорупційної свідомості молоді є стратегічним завданням, яке потребує одночасної, скоординованої роботи на інституційному, технологічному та соціокультурному рівнях. Результати проведеного соціологічного дослідження чітко вказують на те, що формування антикорупційного ставлення в сучасних українських реаліях відбувається в умовах глибокого ціннісного розколу. З одного боку, молодь демонструє високий рівень теоретичного та суспільно–декларативного несприйняття корупції як загальнодержавного явища, розуміючи її руйнівний вплив на економіку. З іншого боку, спостерігається значна адаптивність та висока толерантність до неформальних практик у ситуаціях особистого вибору та повсякденної взаємодії з державними чи освітніми інституціями. Ця виявлена амбівалентність зумовлює нагальну необхідність переходу від традиційних, суто інформаційних кампаній чи моралізаторства до системного впровадження моделі «виховання доброчесності» (integrity building). Зазначена модель нормативно закріплена у Державній антикорупційній програмі з виконання Антикорупційної стратегії на 2023–2025 роки [53]. Основна суть цього концептуального підходу полягає у створенні таких умов соціальної та адміністративної взаємодії, за яких корупційна дія стає не просто високоризикованою з огляду на кримінальне переслідування, а передусім соціально невигідною, логістично складною та морально неприйнятною для самої особистості, що прагне досягти успіху.

Першочерговим та найважливішим об’єктом практичного реформування має стати освітнє середовище закладів вищої освіти, яке для більшості молодих людей виступає первинною сферою зіткнення з корупційними ризиками та формує базову модель побудови стосунків із владними інститутами на все подальше життя. Враховуючи, що 36% респондентів у ході нашого опитування підтвердили наявність безпосереднього особистого досвіду вимагання неправомірної вигоди саме в освітніх закладах, рекомендації мають

фокусуватися на радикальному посиленні реальних, а не декларативних механізмів забезпечення академічної доброчесності. Ці механізми передбачені статтею 42 Закону України «Про освіту», проте потребують суттєвого перегляду у площині їх практичного застосування [54]. Практична реалізація цього напряму вимагає впровадження глибокого «цифрового супроводу» навчання. Йдеться про створення таких електронних систем управління навчанням, де результати будь–якого поточного чи підсумкового оцінювання фіксуються в децентралізованих електронних реєстрах без жодної технічної можливості їх подальшого ручного корегування викладачем чи співробітником деканату. Окремої уваги заслуговує той факт, що 68% опитаної молоді допускають можливість неформальної оплати за іспит. Щоб усунути цей ризик, університетські адміністрації мають запропонувати легітимні, прозорі та доступні інструменти подолання академічних труднощів. Це можуть бути офіційні інтенсивні курси, системи додаткового консультування або механізми повторного вивчення дисциплін на платній основі, де кошти офіційно надходять до бюджету закладу освіти. Таким чином, корупційний запит буде переводитись у виключно правове русло, усуваючи тіньовий обіг коштів і формуючи звичку платити за знання, а не за оцінку в дипломі.

Важливим стратегічним вектором подолання системної кризи довіри до державних та антикорупційних інституцій є максимальне залучення молоді до активного використання інструментів цифрової демократії та безпосереднього громадського контролю. Одним із найсучасніших та найефективніших інструментів у цьому напрямі виступає платформа DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management) [55]. Основна суть платформи DREAM полягає у забезпеченні абсолютної прозорості за принципом «всі бачать все». Це комплексна державна цифрова екосистема, де кожен проєкт відновлення–від відбудови зруйнованої школи до ремонту лікарні чи теплотраси – має свій відкритий цифровий паспорт. У цьому паспорті фіксується вся життєва лінія об'єкта: від первинної реєстрації пошкоджень та розробки проектно–кошторисної документації до джерел фінансування (включно з коштами

міжнародних донорів), вибору підрядника через аукціон та фінальних актів прийняття робіт. Молоді активісти, студенти–соціологи, економісти та юристи можуть відстежувати ці процеси в реальному часі. Впровадження навчальних воркшопів з моніторингу через систему DREAM у закладах освіти дозволить ефективно подолати зафіксовану у нашому дослідженні кризу довіри, коли 41% молодих людей скептично ставляться до здатності державних органів побороти корупцію. Ми визначаємо, коли молода людина на практиці бачить, що її цифровий запит або аналітичний звіт щодо завищених цін на будматеріали призвів до скасування тендеру чи виправлення порушення, її рівень суб'єктності та довіри до інституцій зростає багаторазово, формуючи міцну громадянську позицію.

Наша практична рекомендація для органів виконавчої влади полягає у тотальному та безальтернативному розширенні переліку послуг, що надаються в автоматичному режимі через портал та застосунок «Дія» без будь–якої участі чиновника. Це завдання є особливо критичним для сфер медицини, отримання дозвільних документів та соціального захисту, де зафіксовано найвищий рівень побутової корупції. Коли процедура реєстрації бізнесу, запису на медичну комісію, отримання довідки чи оформлення соціальної виплати стає повністю безконтактною і базується виключно на автоматичному обміні даними між реєстрами, дискреційні повноваження бюрократа нівелюються, а простір для реалізації «блату» зникає суто технічно.

Формування активного, дієвого антикорупційного ставлення є абсолютно неможливим без розбудови та популяризації дієвого інституту викривачів корупції. Правовий статус, гарантії безпеки та механізми винагороди таких осіб вже достатньо детально регламентовані Законом України «Про запобігання корупції» [56]. Однак, оскільки лише 38% опитаних респондентів висловили принципову готовність особисто повідомляти уповноважені органи про відомі їм факти правопорушень, стає очевидним, що головна проблема лежить не в юридичній, а в психологічній та соціокультурній площині. Практична робота з молоддю має бути спрямована на подолання стигматизації образу викривача,

який часто помилково асоціюється у масовій свідомості з «донощиком». Рекомендується систематично впроваджувати на рівні молодіжних просторів, хабів та органів студентського самоврядування програми практичної юридичної грамотності. Під час таких програм молоді необхідно детально роз’яснювати принципи функціонування Єдиного порталу повідомлень викривачів. Основна суть цього порталу–забезпечити гарантовану криптографічним захистом анонімність, унеможливити переслідування особи на робочому місці чи у місці навчання, надаючи при цьому можливість у режимі реального часу контролювати стан розгляду свого повідомлення детективами. Державні інституції у партнерстві з авторитетними громадськими організаціями мають через сучасні медіа–канали популяризувати викривання як акт найвищої громадянської сміливості та відповідальності, спрямований на захист спільних економічних ресурсів суспільства від розкрадання. Тільки через таку зміну культурного наративу можна досягти ситуації, коли приховування корупції колегою чи викладачем буде сприйматися молодою людиною як співучасть у злочині проти власного майбутнього.

Окремого фокусу уваги вимагає регіональний вимір впровадження антикорупційних практик. Зокрема, дослідження специфіки соціального ставлення запорізької молоді до корупції демонструє необхідність врахування локального контексту: прифронтовий статус регіону, наявність великого промислового сектору та очікувані масштабні процеси повоєнного відновлення інфраструктури створюють як нові виклики, так і унікальні можливості. У цьому середовищі надзвичайно важливо зберегти та підтримати ті 52% респондентів, які наразі займають свідому та принципову антикорупційну позицію, відмовляючись від використання неформальних зв'язків. Щоб ці молоді люди не стали жертвами «соціального песимізму» і не емігрували в пошуках більш справедливих суспільств, місцева влада повинна забезпечити функціонування реальних меритократичних ліфтів. Практичною рекомендацією є впровадження у практику органів місцевого самоврядування повністю відкритих конкурсів на будь–які посади з обов'язковим оприлюдненням кваліфікаційних балів та

відеофіксацією співбесід. Крім того, створення місцевих молодіжних наглядових рад при комунальних підприємствах дозволить активній молоді отримати реальні важелі впливу на процеси прийняття рішень та розподіл бюджетних коштів. Коли кадрові призначення відбуваються виключно на основі знань та компетентностей, мотивація інвестувати час і гроші в побудову корупційних мереж зникає, оскільки такі мережі перестають виконувати функцію ефективного соціального підйому.

Підсумовуючи вищевикладене нами, слід наголосити, що практична реалізація запропонованих рекомендацій має забезпечити потужну синергію між «жорсткими» технологічно–інституційними бар'єрами (цифрова екосистема DREAM, безконтактні послуги в «Дії», анонімне тестування в університетах) та «м'якими» ціннісними змінами (виховання культури доброчесності, суспільна підтримка викривачів, утвердження принципів чесної конкуренції). Тільки такий глибинний, інтегрований підхід дозволить безповоротно змінити соціокультурні коди сучасного молодого покоління. Завдяки цьому антикорупційне ставлення молоді трансформується з формальної декларативної згоди у стійку, активну та щоденну життєву практику. Це є фундаментальною передумовою для формування нової управлінської, політичної та громадянської еліти, здатної забезпечити прозору відбудову країни та її повноцінну інтеграцію до європейського співтовариства.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретико-емпіричне дослідження соціального ставлення молоді до корупції в Україні, що дозволило досягти поставленої мети – виявити особливості цього ставлення, проаналізувати сприйняття корупційних практик, оцінку їх впливу на життєві стратегії молоді та визначити роль корупції у формуванні рішень щодо самореалізації й пов'язаності майбутнього з Україною. Виконання всіх поставлених завдань дозволило сформувати цілісне бачення проблеми та окреслити шляхи її вирішення.

У першому розділі, присвяченому методологічному аспекту, уточнено зміст ключових понять. Встановлено, що «корупція» походить від латинського corrumpere («псувати», «підкупляти») і в сучасному науковому дискурсі трактується як негативне соціально-правове явище, що проявляється у зловживанні службовими повноваженнями для отримання неправомірної вигоди, має руйнівний вплив на суспільну мораль, справедливість та довіру до влади. «Молодь» визначено як соціально-демографічну групу віком від 14 до 35 років (відповідно до законодавства України), що перебуває у фазі активного формування ціннісних орієнтацій та соціальних установок. «Соціальне ставлення» (атитюд) – це набута, відносно стійка внутрішня схильність індивіда оцінювати об'єкти (зокрема, корупцію) з певним ступенем схвалення чи несхвалення, що включає когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Проаналізовано стан наукової розробки проблеми: праці В. Орлова, Н. Сметаніної, Т. Гжибовської, А. Большакової та Н. Скрипнік засвідчують комплексність явища, феномен «соціальної амбівалентності» (розрив між теоретичним неприйняттям корупції та практичною толерантністю до неї), а також важливість антикорупційної освіти. Охарактеризовано методологічні підходи: застосовано системний, міждисциплінарний, порівняльний методи, а також методи теоретичного аналізу, вторинного аналізу даних та анкетного опитування, що забезпечило валідність результатів.

У другому розділі, який становить теоретичний аспект дослідження, проаналізовано молодь як соціальну групу та суб'єкта суспільних змін. Встановлено, що соціально-економічне становище молоді характеризується глибокими суперечностями: високий рівень громадянської активності (51% залучених до волонтерства) та національної ідентичності поєднується з хронічним браком ресурсів, феноменом «працюючих бідних», недоступністю житла, зростанням вартості освіти, високим рівнем стресу (понад 80% щоденно відчувають стрес) та глибокою кризою довіри до політичних інституцій (довіра до Верховної Ради впала до 16%, до судів – до 17%). З'ясовано фактори формування соціального ставлення молоді до корупції: ключову роль відіграють агенти соціалізації – ЗМІ (зокрема, розслідувальна журналістика «Української правди», Bihus.Info), громадські організації (Transparency International Ukraine, Центр протидії корупції) та нові лідери думок (відеоблогери, Орест Мурій), які через цифрові платформи формують антикорупційний дискурс, демістифікують корупційні схеми та виховують культуру підзвітності влади. Визначено соціальні наслідки ставлення молоді до корупції: на мікрорівні – трансформація цінностей, знецінення інтелектуальної праці в освіті, формування «корупційного песимізму»; на мезорівні – руйнування меритократичних принципів, деформація соціальних ліфтів, консервація старих еліт; на макрорівні – ерозія інституційної довіри, масова інтелектуальна міграція (brain drain), тінізація економіки та загроза євроінтеграційному поступу України.

У третьому розділі, присвяченому практичному аспекту, розроблено програму емпіричного дослідження, яка включала онлайн-анкетування молоді м. Запоріжжя (n=34, вік 18–35 років, метод «снігової кулі»). Анкета з 19 запитань, згрупованих у чотири змістові блоки, дала змогу перевірити висунуті гіпотези. Здійснено аналіз результатів опитування, який засвідчив надзвичайно високий рівень корупційного песимізму: середня оцінка загальної поширеності корупції – 7,8 бала з 10, в органах влади – 8,5 бала; 70,5% респондентів вважають, що рівень корупції за останній рік зріс. Особисто стикалися з корупцією 32% опитаних (переважно в медицині та освіті). Перша гіпотеза (амбівалентність

ставлення) підтвердилася повністю: попри негативне сприйняття «великої» корупції у владі (8,5 бала), 47% опитаних або виправдовують побутове хабарництво (26% обрали варіанти «скоріше прийнятно» / «це норма»), або не мають чіткої позиції (21% – «важко відповісти»); 68% допускають можливість неформальної оплати за іспит. Друга гіпотеза (вплив особистого досвіду на формування звички до неформальних практик) підтвердилася частково з виразною статистичною тенденцією: серед тих, хто мав корупційний досвід, 36% часто використовують «блат», тоді як серед тих, хто не мав, – лише 13% (а 52% ніколи цього не роблять). Також виявлено, що 56% молоді визнають корупцію чинником, що впливає на рішення про еміграцію, а 76% переконані в її негативному впливі на кар'єрні перспективи та чесну конкуренцію. Розроблено практичні рекомендації, спрямовані на формування антикорупційного ставлення молоді, які включають: (1) впровадження цифрового супроводу навчання в ЗВО (децентралізовані електронні реєстри оцінок, офіційні інтенсиви); (2) залучення молоді до моніторингу відновлення через платформу DREAM; (3) розширення безконтактних послуг через портал «Дія»; (4) популяризацію інституту викривачів корупції з подоланням його стигматизації; (5) запровадження відкритих конкурсів на посади та молодіжних наглядових рад на регіональному рівні.

Таким чином, у роботі доведено, що соціальне ставлення запорізької молоді до корупції є амбівалентним, що проявляється у поєднанні високого теоретичного неприйняття корупції як загальнодержавного явища з практичною толерантністю до побутових корупційних практик. Особистий корупційний досвід виступає вагомим чинником формування звички до неформальних практик, що створює ризик відтворення корупційної культури в молодіжному середовищі. В умовах низької довіри до антикорупційних органів та неефективності каральних методів, ключовим напрямом змін має стати системне впровадження моделі «виховання доброчесності» через поєднання технологічних бар'єрів (цифровізація, платформи громадського контролю) та ціннісних трансформацій (популяризація викривання, меритократичні конкурси).

Лише такий комплексний підхід здатен подолати суперечність між об'єктивною суспільною потребою у подоланні корупції та недостатнім рівнем теоретичного й практичного знання про механізми її впливу на молодіжне середовище, а також забезпечити збереження інтелектуального потенціалу України в умовах повоєнного відновлення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Полковниченко С. О., Курочка В. О. «Відплив умів» з України як загроза національній безпеці. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 4 (8). С. 16–22. *URL*: https://ir.stu.cn.ua/server/api/core/bitstreams/341266c1-0fb5-4d48-b620-7fe7ef43fce5/content (дата звернення: 05.02.2026).

2. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права : підручник. Розділ 3.4–3.5. *Функції держави: поняття, класифікація. URL*: https://studies.in.ua/krestovska-nm-teorija-derzhavy-i-prava/1514-34-35-funkcyi-derzhavi-ponyattya-klasifkacya.html (дата звернення: 05.02.2026).

3. Скориніна Л. П., Скориніна О. А. Українсько-латинський словник. Київ : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2005. 217 с. *URL*: https://archive.org/details/sl0vn20 (дата звернення: 06.02.2026).

4. Oxford English Dictionary. Oxford University Press. *URL*: https://www.oed.com/ (дата звернення: 01.02.2026).

5. Cambridge Dictionary. Cambridge University Press. *URL*: https://dictionary.cambridge.org/ (дата звернення: 19.02.2026).

6. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. *URL:* https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001576 (дата звернення: 28.02.2026).

7. Тлумачний словник української мови / уклад. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. Харків : Фоліо, 2002. 990 с. *URL:* https://archive.org/details/tlumachny2002 (дата звернення: 28.02.2026).

8. Schwarz N., Lee S. Embodied Cognition and the Construction of Attitudes. Psychology Press. URL: https://dornsife.usc.edu/norbert-schwarz/wp-content/uploads/sites/231/2023/12/19_ch_Schwarz_Lee_Embodied_cognition_attitude_construction_Hdb_of_Attitudes.pdf (дата звернення: 27.02.2026).

9. The Handbook of Attitudes / ed. by D. Albarracín, B. T. Johnson, M. P. Zanna. Psychology Press, 2005.

10. Thurstone L. L. (1929). Theory of attitude measurement. Psychological Review. 36(3), 222-241. DOI: https://doi.org/10.1037/h0070922 (дата звернення: 12.02.2026).

11. Garrett P. Attitudes to Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 268 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511844713. (дата звернення: 16.02.2026).

12. Ajzen I. Attitude structure and behavior. *ResearchGate*. *URL:* https://www.researchgate.net/publication/264666774_Attitude_structure_and_behavior (дата звернення: 17.02.2026).

13. Eagly A. H., Chaiken S. The Advantages of an Inclusive Definition of Attitude. *Social Cognition*. 2007. Vol. 25, no. 5. P. 582–602. URL: https://guilfordjournals.com/doi/10.1521/soco.2007.25.5.582 (дата звернення: 23.02.2026).

14. Орлов В. Витоки корупції в Україні: соціально-правові аспекти : наук. 2024. *URL:* https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5679503 (дата звернення: 10.02.2026).

15. Сметаніна Н. Формування негативного ставлення до корупції як напрям сучасної антикорупційної політики України. *Світ без корупції: міф чи реальність?* : матеріали дискус. панелі Першого Харків. міжнар. юрид. форуму (м. Харків, 3–6 жовт. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 96–101. *URL:* https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ea3411a9-0d06-44c7-b971-e9a19f7ef8d6/content (дата звернення: 04.02.2026).

16. Гжибовська Т. С. До питання про соціальне сприйняття корупції в Україні. *Політичні інститути та процеси*. 2019. № 4. С. 17–21. DOI: https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-4-17-21 (дата звернення: 25.02.2026).

17. Большакова А. М., Скрипнік Н. Г. Соціальні аксіоми як чинник корупційної поведінки особистості. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. Психологія. 2025. Вип. 72. С. 34–54. DOI: https://doi.org/10.34142/23129387.2025.72.03 (дата звернення: 11.02.2026).

18. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квіт. 2021 р. № 1414–IX. *URL*: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20 (дата звернення: 27.02.2026).

19. Вплив війни на молодь в Україні : аналіт. звіт / Програма розвитку ООН (UNDP) в Україні ; Міністерство молоді та спорту України. 2024. 88 с. *URL:* https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2025/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf (дата звернення: 15.02.2026) .

20. Дослідження цифрової та ШІ-грамотності в Україні : аналіт. звіт / Міністерство цифрової трансформації України ; Програма EGAP. 2025. 78 с.

21. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700–VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 20.02.2026).

22. Bourdieu P. Questions de sociologie. Paris : Éditions de Minuit, 1980. 130 c. URL: https://archive.org/details/questionsdesocio0000bour (дата звернення: 21.02.2026).

23. Berger P. l., Luckmann T. The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. Garden City, NY : Anchor Books, 1966. 219 с. *URL:* https://archive.org/details/questionsdesocio0000bour (дата звернення: 24.02.2026).

24. McCombs M., Shaw D. L. The Agenda-Setting Function of Mass Media. Public Opinion Quarterly. 1972. Vol. 36, № 2. URL: https://web.archive.org/web/2019/https://academic.oup.com/poq/article/36/2/176/1852024 (дата звернення: 02.03.2026).

25. Українська правда : інтернет-видання. URL: https://www.pravda.com.ua (дата звернення: 16.02.2026).

26. Українська правда. YouTube-канал : офіційна сторінка. URL: https://www.youtube.com/@УкраїнськаПравда (дата звернення: 14.02.2026).

27. Transparency International Ukraine : офіційний сайт організації. URL: https://ti-ukraine.org (дата звернення: 04.02.2026).

28. Центр протидії корупції : офіційний сайт громадської організації. URL: https://antac.org.ua (дата звернення: 10.03.2026).

29. Орест Мурій. YouTube-канал : офіційна сторінка блогера. URL: https://www.youtube.com/@orest_murii (дата звернення: 09.03.2026).

30. Bihus.Info : офіційний сайт проєкту журналістських розслідувань. URL: https://bihus.info (дата звернення: 11.03.2026).

31. Bihus.Info. YouTube-канал : офіційна сторінка проєкту. URL: https://www.youtube.com/@BIHUSinfo (дата звернення: 11.03.2026).

32. Скориніна Л. П., Скориніна О. А. Українсько-латинський словник. Київ : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2005. 217 с. URL: https://archive.org/details/sl0vn20 (дата звернення: 06.02.2026).

33. Merton R. K. Social Theory and Social Structure. Free Press, 1968. 702 с.

34. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність : аналітичний звіт за результатами опитування населення та бізнесу / Нац. агентство з питань запобігання корупції ; соціол. компанія Info Sapiens. Київ, 2024. 146 с. URL: https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf (дата звернення: 02.01.2026).

35. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність. Аналітичний звіт за результатами опитування населення та бізнесу / НАЗК. Київ, 2025. URL: https://dap.nazk.gov.ua/ (дата звернення: 07.03.2026).

36. Сприйняття боротьби з корупцією в Україні та ставлення українців до критики дій влади на період повномасштабного вторгнення : результати опитування (вересень–жовтень 2025 р.) / КМІС. URL: https://www.kiis.com.ua/ (дата звернення: 09.03.2026).

37. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700–VII. *Відомості Верховної Ради України.* 2014. № 49. Ст. 2056. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 29.03.2026).

38. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квіт. 2021 р. № 1414–IX. *Відомості Верховної Ради України.* 2021. № 28. Ст. 233. *URL*: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20 (дата звернення: 29.03.2026).

39. Михайлишина Д., Самойлюк М., Томіліна М. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Проміжний звіт. Центр економічної стратегії.

2023. 74 с. URL: https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research/ (дата звернення: 28.03.2026).

40. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність : звіт за результатами опитування населення та бізнесу / Нац. агентство з питань запобігання корупції ; соціол. компанія Info Sapiens. Київ, 2023. 146 с. *URL*: https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf (дата звернення: 30.03.2026).

41. Можливості розвитку молоді в Україні : результати дослідження reSCORE у 2024 році / Програма розвитку ООН (UNDP) в Україні. Київ, 2025. 424 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-12/unlocking_the_potential_of_youth_in_ukraine_ukr.pdf (дата звернення: 01.01.2026).

42. Козлов Д. О. Якість трудового життя молоді України в умовах трансформаційних змін. *Бізнес Інформ*. 2024. № 8. С. 277–284. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-8-277-284 (дата звернення: 01.04.2026).

43. Скільки років потрібно працювати, щоб купити квартиру в різних містах України – статистика ЛУН. *The Village Україна*. 2026. *URL*: https://www.village.com.ua/village/city/city-news/371479-skilki-rokiv-potribno-pratsyuvati-schob-kupiti-kvartiru-v-riznih-mistah-ukrayini-nbsp-mdash-statistika-lun (дата звернення: 09.03.2026).

44. Які торік були найдорожчі спеціальності у вишах України. 24tv.ua. 2024. URL: https://24tv.ua/education/vartist-navchannya-vishah-ukrayini-yaki-buli-naydorozhchi-spetsialnosti_n2827515 (дата звернення: 02.03.2026).

45. Корупція в медицині йде на спад: результати дослідження 2025. itmed.org. 2026. URL: https://itmed.org/news/koruptsiya_v_meditsini_yde_na_spad_rezultati_doslidzhennya_2025_60897/ (дата звернення: 14.04.2026).

46. Проблеми та потреби молоді Запоріжжя: візійний документ для розвитку молодіжної політики / ГО «Молодь Online» ; ГО «СТЕП» ; за підтримки КУ «Інститут розвитку міста Запоріжжя» ; ЮНІСЕФ. 2025. *URL:*

https://molodonline.org.ua/problemy-ta-potreby-molodi-zaporizhzhya-vizijnyj-dokument-dlya-rozvytku-molodizhnoyi-polityky/ (дата звернення: 14.04.2026).

47. Goodman L. A. Snowball sampling. *The Annals of Mathematical Statistics*. 1961. Vol. 32, No. 1. P. 148–170. DOI: https://doi.org/10.1214/aoms/1177705148 (дата звернення: 17.04.2026).

48. ZMINA. Опитані українці поставили корупцію в один ряд проблем з війною та руйнуваннями – дослідження. 09.09.2025. URL: https://zmina.info/news/opytani-ukrayinczi-postavyly-korupcziyu-v-odyn-ryad-problem-z-vijnoyu-ta-rujnuvannyamy-doslidzhennya/ (дата звернення: 17.04.2026).

49. ZAXID.NET. НАЗК розповіло, у яких сферах українці найчастіше стикаються з корупцією. 31.03.2026. URL: https://zaxid.net/nazk_rozpovilo_u_yakih_sferah_ukrayintsi_naychastishe_stikayutsya_z_koruptsiyeyu_n1633824 (дата звернення: 17.04.2026).

50. Українська правда. 71% українців вважають, що рівень корупції зріс після початку повномасштабної війни – КМІС. 03.10.2025. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2025/10/03/8001092/ (дата звернення: 19.04.2026).

51. VoxUkraine. Аналіз довіри громадян України до суспільних інституцій (2015–2025): кому українці довіряють найбільше і найменше? 20.03.2026. URL: https://voxukraine.org/analiz-doviry-gromadyan-ukrayiny-do-suspilnyh-instytutsij-2015-2025-komu-ukrayintsi-doviryayut-najbilshe-i-najmenshe (дата звернення: 20.04.2026).

52. SOCPORTAL. Що мотивує молодь виїжджати з України – опитування. 18.03.2026. URL: https://socportal.info/ua/news/shcho-motivue-molod-viizhdzhati-z-ukraini-opituvannya/ (дата звернення: 20.04.2026).

53. Кабінет Міністрів України. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : постанова від 04.03.2023 № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п (дата звернення: 23.04.2026).

54. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 25.04.2026).

55. Платформа DREAM. Державна цифрова екосистема управління відновленням для підзвітності та менеджменту : офіц. сайт. URL: https://dream.gov.ua/ (дата звернення: 30.04.2026).

56. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 25.04.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета:

Це опитування проводиться в межах соціологічного дослідження ставлення молоді до різних суспільних явищ, зокрема до питань, пов'язаних із корупцією, неформальними практиками та справедливістю.

Участь є повністю добровільною, а всі відповіді залишаються анонімними. Нам важливо почути саме вашу думку–правильних чи неправильних відповідей не існує. Будь ласка, відповідайте чесно та обирайте варіанти, які найбільше відповідають вашим переконанням або досвіду.

Беручи участь у цьому опитуванні, ви надаєте згоду на обробку ваших відповідей та їх використання у знеособленому (узагальненому) вигляді для наукових цілей.

Дякуємо за вашу участь!

№	Питання	Тип питання	Варіанти відповідей	Що виявляє / Яку гіпотезу перевіряє
Блок 1. Соціально–демографічні характеристики				
1	Ваш вік	Закрите, порядкова шкала	1) 18–21 рік; 2) 22–25 років; 3) 26–30 років; 4) 31–35 років	Фіксація вікової групи респондента. Дозволяє порівнюват

				и відповіді різних вікових категорій молоді.
2	Ваша стать	Закрите, номінальна шкала	1) Жіноча; 2) Чоловіча	Фіксація гендерної приналежності. Дозволяє виявити гендерні відмінності у ставленні до корупції.
3	Ваш рівень освіти	Закрите, порядкова шкала	1) Середня; 2)Неповна вища; 3) Вища	Фіксація освітнього рівня. Дозволяє виявити зв'язок між освітою та толерантністю до корупції.
4	Ваш статус зайнятості	Закрите, номінальна шкала	1) Студент; 2) Працюючий; 3) Безробітний	Фіксація соціального статусу. Дозволяє порівнюват

				и ставлення до корупції серед студентів, працюючих та безробітних.
5	Сфера діяльності (для працюючих)	Напівзакрите, номінальна шкала	1) Державний сектор; 2) Приватний сектор; 3)Самозайнятість; 4) Інше	Фіксація сфери зайнятості. Дозволяє виявити, чи відрізняєтьс я ставлення до корупції залежно від сфери діяльності.
Блок 2. Сприйняття та оцінка корупції				
6	Як Ви оцінюєте поширеність корупції в Україні загалом?	Закрите, метрична шкала (0–10)	Шкала від 0 (зовсім не поширена) до 10 (дуже поширена)	Фіксація загального сприйняття масштабів корупції. Виявлення рівня корупційно

				го песимізму/оптимізму. Перевірка Гіпотези 1 (макрорівень).
7	Як Ви оцінюєте поширеність корупції в органах влади (Президент, Верховна Рада, суди, поліція)?	Закрите, метрична шкала (0–10)	Шкала від 0 (зовсім не поширена) до 10 (дуже поширена)	Фіксація сприйняття корупції саме у владних інституціях. Ключове питання для перевірки Гіпотези 1 (негативне ставлення до корупції у владі).
8	Які сфери, на Вашу думку, є найбільш корумпованими в Україні? (можна обрати до 3	Закрите, множинний вибір, номінальна шкала	1) Освіта; 2) Медицина; 3) Поліція; 4) Судова система; 5) Державні закупівлі; 6)Працевлаштування;	Виявлення сфер, які молодь сприймає як найбільш проблемні з точки зору корупції. Дозволяє

	варіантів)		7) Інше	зіставити з особистим досвідом (питання 10).
9	Як змінився рівень корупції в Україні за останній рік?	Відкрите	1) Значно зріс; 2) Дещо зріс; 3) Не змінився; 4) Дещо зменшився; 5) Значно зменшився; 6) Важко відповісти	Фіксація динаміки сприйняття корупції. Дозволяє зіставити з об'єктивними даними (наприклад, звіти НАЗК).
10	Чи стикалися Ви особисто з вимаганням хабаря або пропозицією неформальної оплати послуг?	Закрите, порядкова шкала	1) Так; 2) Ні	Фіксація наявності/відсутності особистого корупційного досвіду. Ключове питання для перевірки Гіпотези 2.
11	Якщо так, то в якій сфері Ви стикалися з	Відкрите	Вільна відповідь	Деталізація особистого досвіду. Дозволяє

	корупцією?			виявити найбільш проблемні сфери на рівні повсякденних практик.
Блок 3. Особистий досвід та поведінкові практики				
12	Як Ви ставитеся до ситуацій, коли хабар є єдиним способом вирішити проблему (отримати довідку, вступити до вишу, отримати медичну допомогу)?	Закрите, порядкова шкала	1) Категорично неприйнятно; 2) Скоріше неприйнятно; 3) Важко відповісти; 4) Скоріше прийнятно; 5) Це норма, іншого виходу немає	Виявлення рівня толерантності до корупції як до «вимушеної необхідності». Перевірка Гіпотези 1 (виправдання дрібного хабарництва).
13	Уявіть гіпотетичну ситуацію: Вам	Закрите, порядкова шкала	1) 0% (ніколи); 2) 25%; 3) 50%; 4) 75%;	Фіксація готовності до корупційної

	потрібно скласти іспит в університеті, але Ви не впевнені у своїх знаннях. Викладач натякає на неформальну оплату. Яка ймовірність, що Ви погодитеся?		5) 100% (без вагань)	дії в конкретній ситуації. Перевірка Гіпотез 1 та 2 (поведінковий компонент).
14	Як часто Ви використовуєте неформальні зв'язки («блат») для вирішення особистих питань?	Закрите, порядкова шкала	1) Ніколи; 2) Рідко; 3) Іноді; 4) Часто; 5) Постійно	Фіксація частоти використання неформальних практик. Перевірка Гіпотези 2 (звичка використовувати неформальні зв'язки).
15	Чи впливає,	Закрите,	1) Зовсім не	Виявлення

	на Вашу думку, корупція на Ваші кар'єрні перспективи та можливість чесної конкуренції ?	порядкова шкала	впливає; 2) Скоріше не впливає; 3) Важко відповісти; 4) Скоріше впливає; 5) Дуже сильно впливає	сприйняття корупції як бар'єру для соціальної мобільності. Дозволяє зіставити з міграційними настроями.
Блок 4. Ставлення до антикорупційної політики та міграційні настрої				
16	Як Ви оцінюєте ефективність антикорупційних заходів в Україні?	Закрите, метрична шкала (0–10)	Шкала від 0 (зовсім неефективні) до 10 (дуже ефективні)	Виявлення рівня довіри до антикорупційної політики держави.
17	Чи довіряєте Ви антикорупційним органам (НАБУ,	Закрите, порядкова шкала	1) Зовсім не довіряю; 2) Скоріше не довіряю; 3) Важко відповісти;	Фіксація рівня інституційної довіри. Дозволяє зіставити із

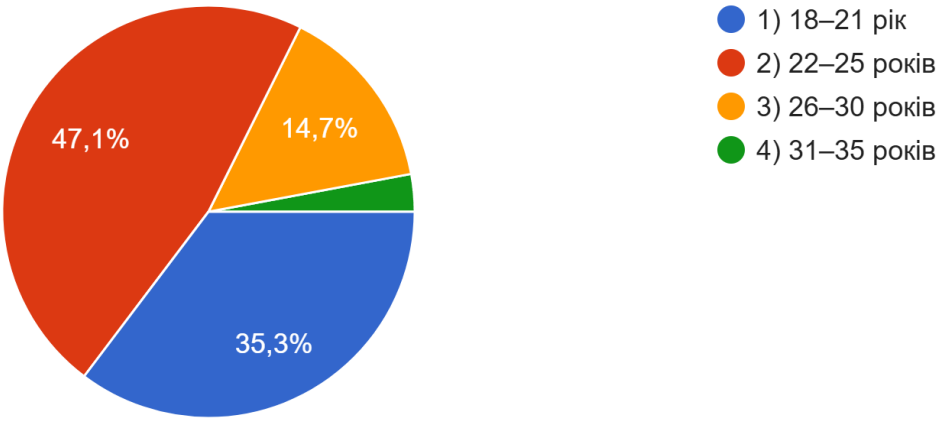
	НАЗК, САП)?		4) Скоріше довіряю; 5) Повністю довіряю	загальною оцінкою корупції.
18	Чи повідомили б Ви про факт корупції до відповідних органів, якщо б стали свідком?	Закрите, номінальна шкала	1) Так; 2) Ні; 3) Важко відповісти	Виявлення готовності до активної протидії корупції. Дозволяє оцінити рівень громадянської активності.
19	Чи впливає корупція на Ваше рішення залишитися в Україні або виїхати за кордон?	Закрите, порядкова шкала	1) Зовсім не впливає; 2) Скоріше не впливає; 3) Важко відповісти; 4) Скоріше впливає; 5) Дуже сильно впливає, корупція–одна з головних причин	Виявлення зв'язку між сприйняттям корупції та міграційними настроями. Фіксація корупції як «виштовхувального» чинника.

Додаток Б

Візуалізація отриманих даних від респондентів:

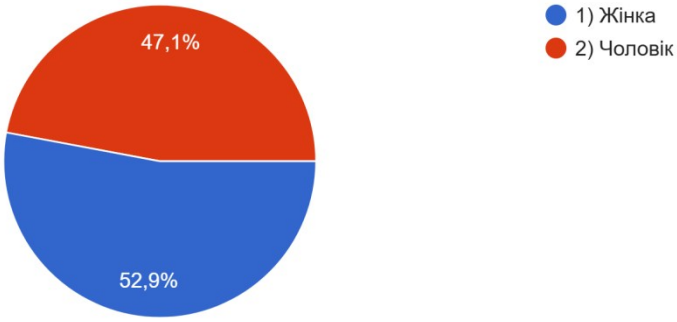
1. Ваш вік

34 відповіді

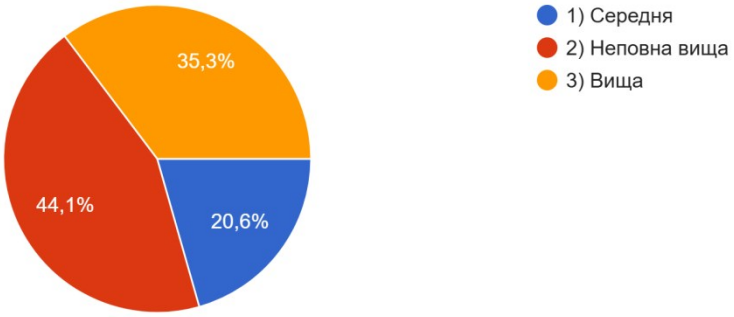

2. Ваша стать

34 відповіді

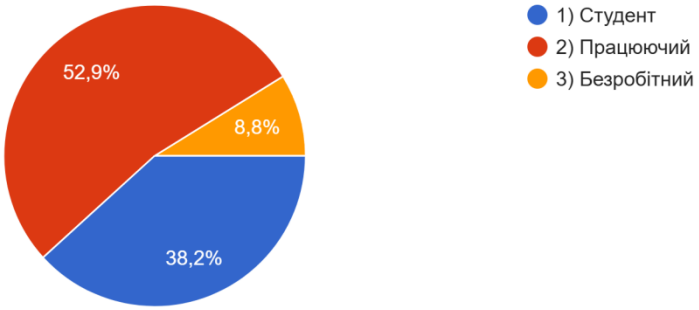
3. Ваш рівень освіти

34 відповіді

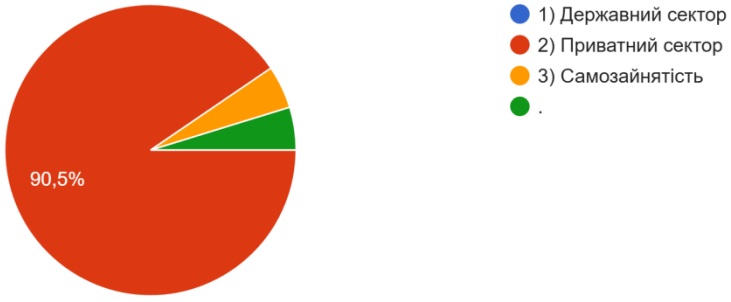

4. Ваш статус зайнятості

34 відповіді

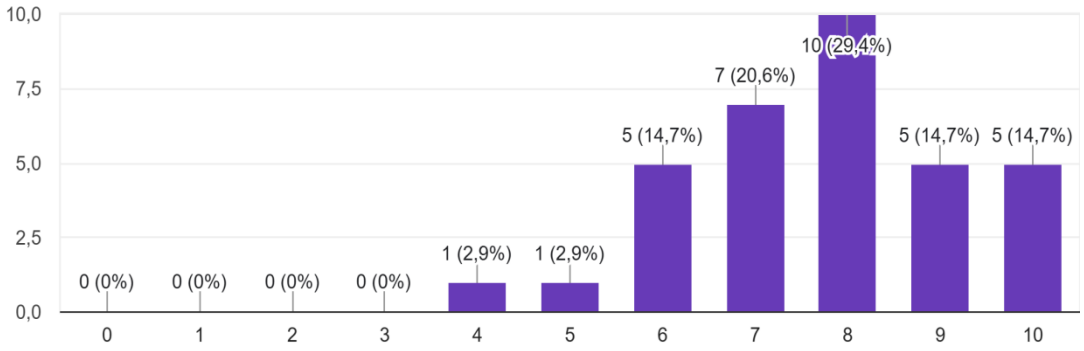

5. Сфера діяльності (для працюючих)

21 відповідь

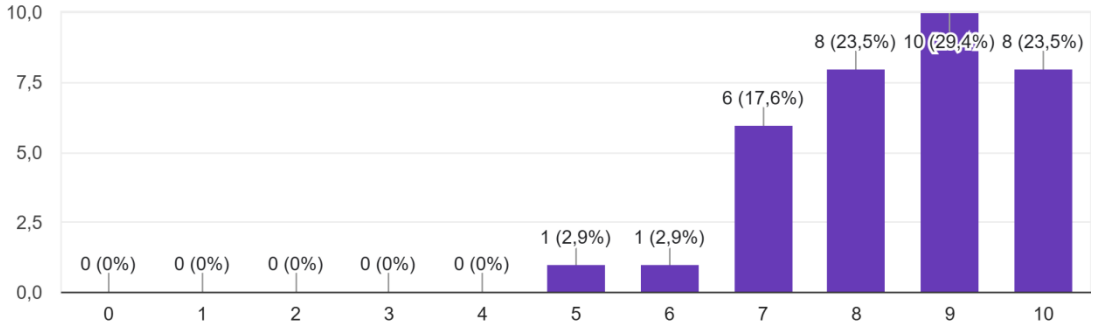
6. Як Ви оцінюєте поширеність корупції в Україні загалом?

34 відповіді

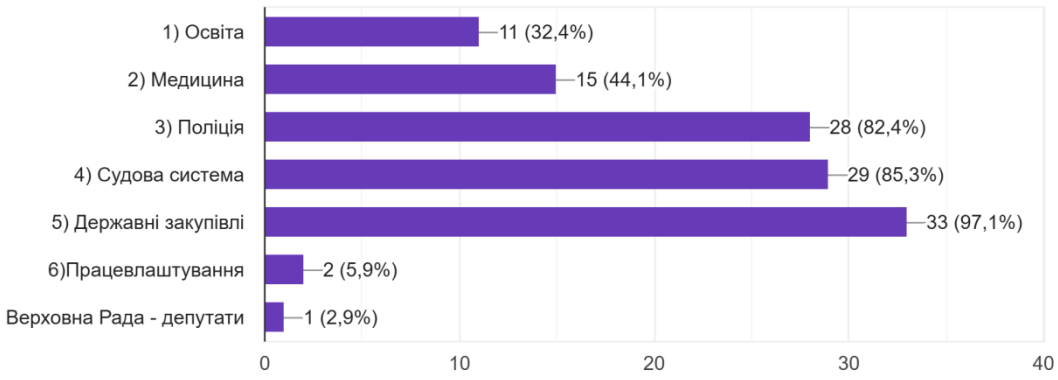

7. Як Ви оцінюєте поширеність корупції в органах влади (Президент, Верховна Рада, суди, поліція)?

34 відповіді

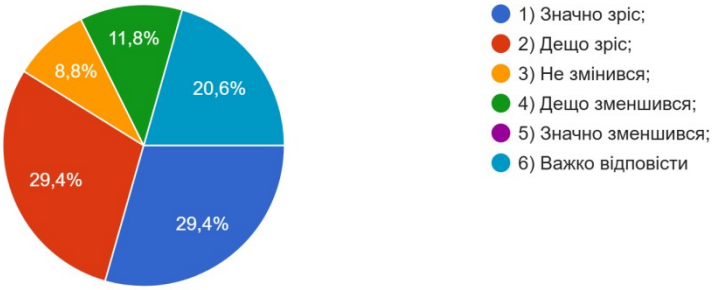

8. Які сфери, на Вашу думку, є найбільш корумпованими в Україні? (можна обрати до 3 варіантів)

34 відповіді

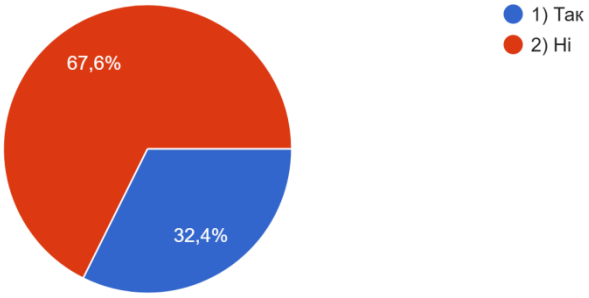
9. Як змінився рівень корупції в Україні за останній рік?

34 відповіді

10. Чи стикалися Ви особисто з вимаганням хабаря або пропозицією неформальної оплати послуг?

34 відповіді

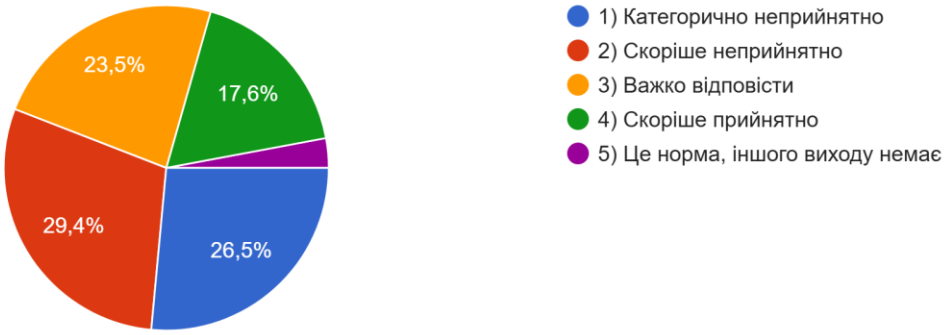

11. Якщо так, то в якій сфері Ви стикалися з корупцією?

10 відповідей

Медицина
Освіта
.
Освіти
освіта,медицина
На роботі
В освітній сфері при здачі іспитів

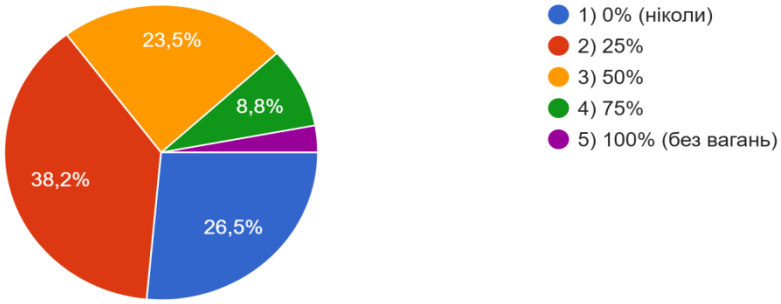
12. Як Ви ставитеся до ситуацій, коли хабар є єдиним способом вирішити проблему (отримати довідку, вступити до вишу, отримати медичну допомогу)?

34 відповіді

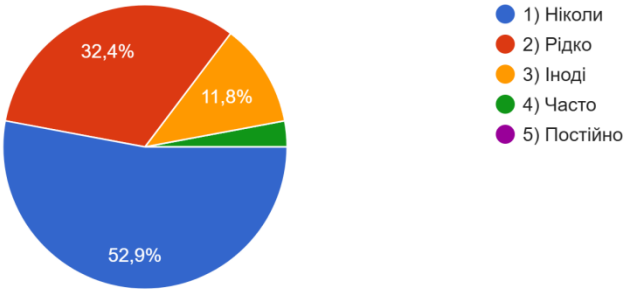

13. Уявіть гіпотетичну ситуацію: Вам потрібно скласти іспит в університеті, але Ви не впевнені у своїх знаннях. Викладач натякає на ...ьну оплату. Яка ймовірність, що Ви погодитеся?

34 відповіді

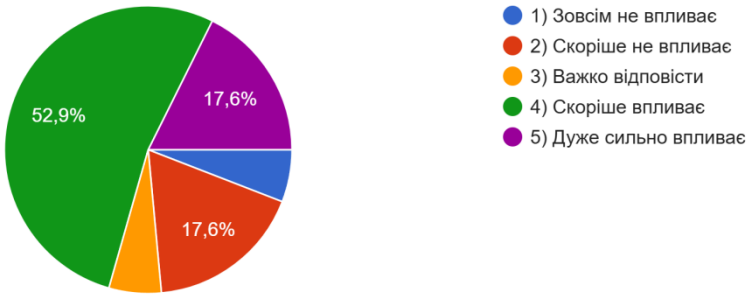

14. Як часто Ви використовуєте неформальні зв'язки («блат») для вирішення особистих питань?

34 відповіді

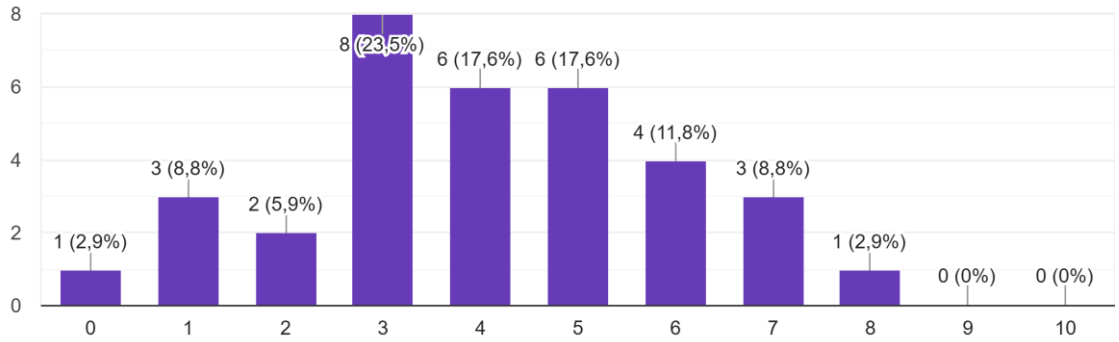
15. Чи впливає, на Вашу думку, корупція на Ваші кар'єрні перспективи та можливість чесної конкуренції?

34 відповіді

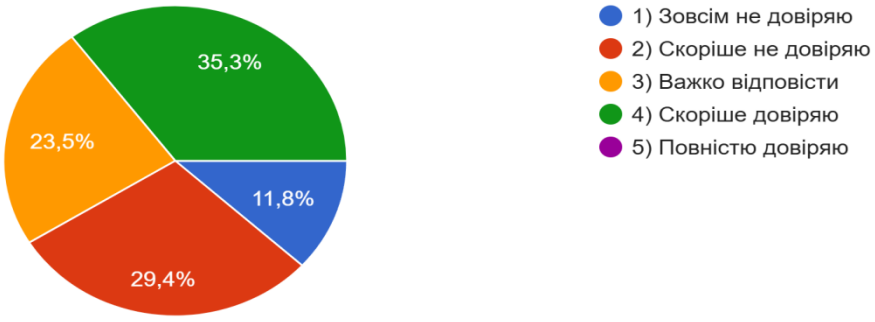

16. Як Ви оцінюєте ефективність антикорупційних заходів в Україні?

34 відповіді

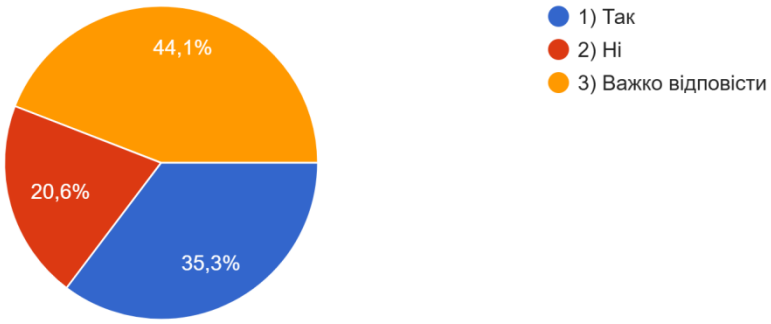

17. Чи довіряєте Ви антикорупційним органам (НАБУ, НАЗК, САП)?

34 відповіді

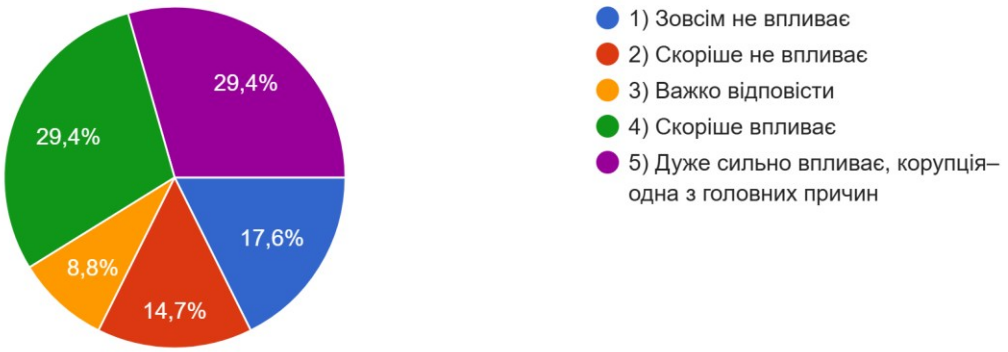
18. Чи повідомили б Ви про факт корупції до відповідних органів, якщо б стали свідком?

34 відповіді

19. Чи впливає корупція на Ваше рішення залишитися в Україні або виїхати за кордон?

34 відповіді

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Агарков Олександр Андрійович, студент IV курсу бакалаврату, денної форми навчання, факультету соціології та управління, спеціальність 054 «Соціологія», адреса електронної пошти sashaagarkov2005@gmail.com:

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальне ставлення молоді до корупції в Україні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/на;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

10.06.2026 О. А. Агарков

Науковий керівник,
д.філос.н., доцент,
професор кафедри соціології
10.06.2026 В. О. Скворець